

GİRİŞ

Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi'nde en önemli yapısal değişiklikler ilköğretim alanında olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Eğitim de toplumda en çok reform yapılan alanlardan biridir. Türkiye, gerek Osmanlı'nın son dönemlerinde gerekse Cumhuriyet Dönemi'nde sürekli eğitim reformları yapmak durumunda kalmıştır.

Türkiye'de Eğitim Reformu

Türkiye'de okullaşma oranları fazla yüksek olmamasına rağmen orta ve yükseköğretim kademelerindeki okumak isteyenlerle onlara sunulan imkânlar arasında bir arz-talep dengesizliği vardı. Türkiye'de genç nüfusun hızla artışının yanı sıra kırsal bölgelerden kentlere doğru yoğun bir hareketlilik de sürmektedir. Türkiye'de cumhuriyetin kurulmasından itibaren Tevhid-i Tedrisat, halk eğitim reformları, çeşitli ilköğretim reformları, yükseköğretim reformları gibi değişik eğitim reformları yapılmıştır. Bazı yeni yaklaşımlarla, bilişsel ve yapılandırmacı öğrenme anlayışı benimsenmiş olup kazanım odaklı, etkinlik temelli ve kullanım ağırlıklı bir yöntem geliştirilmiştir. Türkiye eğitim sisteminin günümüzde en öncelikli sorunu "öğrenme"nin istenen ölçüde gerçekleşmiyor oluşudur. Eğitim ortam ve süreçlerinde çocuk haklarının hayata geçirilmesi ve hak temelli bir bakış açısının öğrencilere kazandırılması, çocukların esenliğinin desteklenmesi ve eğitim sisteminin demokratik toplum oluşumuna katkıda bulunması için elzemdir. Türkiye'de 1997–1998 öğretim yılından itibaren 8 yıllık kesintisiz ilköğretim zorunlu iken 2012–2013 öğretim yılıyla birlikte ortaöğretim sürecinin de zorunlu eğitim kapsamına alındığı 4+4+4 şeklinde ifade edilen 12 yıllık kademeli eğitim sistemine geçilmiştir.

Okullar ve sağlık

Okul çağı, çocukların büyüme ve gelişme dönemidir. Bu dönemde erken fark edilen büyüme-gelişme bozukluklarının önüne geçmek daha kolaydır. Başarılı bir eğitim için öğrencinin sağlıklı olması temel koşuldur. Okul genellikle çocukların korunaklı yuvalarından çıkıp toplum içine girdikleri ilk yerdir. Bu durumun yaratacağı ruhsal ve sosyal sorunlar için çocuk desteklenmelidir. Çocukluk dönemi sağlık alışkanlıklarının geliştirilmesi için de uygun bir dönemdir. Okulda verilebilecek sağlık hizmetleri 1. Akut hastalıklara yaklaşım 2. Kronik hastalıklara yaklaşım 3. Sağlığın korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar 4. Sağlığın değerlendirilmesine yönelik çalışmalar Okul Sağlığı Ekibi Okul sağlığı ekibi en az bir hekim, bir hemşire, öğretmen ve olanaklıysa anne babadan oluşur. Olanaklar el veriyorsa diş hekimi, rehberlik uzmanı, psikolog, sosyal hizmet uzmanı gibi çalışanların da katılması ekibin niteliği ve verimini artırır. Türkiye'deki çocukların refah düzeyini ortaya koymak Türkiye, cinsiyeti ve kökeni ne olursa olsun tüm çocukların okullaşmasını sağlama, verilen eğitimin kalitesini artırma, yere ve okula göre ortaya çıkan kalite eşitsizliklerini gidermede hem fırsatlar hem de güçlüklerle karşı karşıyadır. Bugün Türkiye'de çocukların hemen hemen tamamı ücretsiz sekiz yıllık ilköğretimden yararlanmaktadır. Çocukların çoğunun aldığı eğitimin kalitesi yüksek olmadığı gibi eğitim kalitesi açısından da bölgeden bölgeye, okuldan okula büyük eşitsizlikler görülmektedir. Çok sayıda engelli çocuk, ana dili Türkçe olmayan çocuk, bu konuda geliştirilen politikalara rağmen kaliteli eğitim hakkından yararlanmadığı gözlemlenmektedir. Tüm çocuklar ve gençler, haklarından yararlanabilme anlamında aynı şansa sahip değildirler. Kızlar, pek çok açıdan erkek çocuklara göre daha dezavantajlı konumdadır. Yoksulluğa ve sosyal güvencesizliğe ek olarak yoksul kent mahallelerindeki çocuklar ve gençler, kent yaşamına ve kentsel ortamlara özgü bir dizi dezavantaj, risk ve tehditle karşılaşmaktadır. Toplam nüfus içindeki çocuklar Ülkenin kimi bölgelerinde çocukların genel nüfus içindeki payı aşırı yüksektir ve/veya nüfus göç süreci içindedir. Türkiye'de çocuklar; yaşlarına, cinsiyetlerine ve toplumsal şartlarına göre de değişen şekil ve ölçülerde şiddet, istismar, sömürü ve/veya ihmal uğramakta veya uğrama ihtimali ile karşı karşıya kalmaktadır. 2005 yılında çıkartılan Çocuk Koruma Yasası çocuk korumada haklara dayalı bir yaklaşım getirmiş ve yasanın yaşama geçirilmesi yolunda önemli çabalar harcanmıştır. Türkiye, çocuk adaleti alanındaki yasalarını, mevzuatını ve uygulamalarını en ileri uluslararası standartlar düzeyine getirmek için özellikle son dönemlerde önemli çabalar harcamıştır. Ana baba bakımından yoksun yaklaşık 14 bin kadar çocuk kurumlarda yaşamaktadır. Bu sayı, ailelere destek, bakıcı aile ve evlat edinme gibi kurum dışı bakıma ağırlık veren uygulamalarla son yıllarda belirli bir mesafenin alındığını göstermektedir. Türkiye'de bebek ve beş yaşından küçük çocuk ölüm hızları hızla düşmeye devam etmekle birlikte Türkiye ile bu alanda en başarılı olan ülkeler arasında henüz bir mesafe vardır ve bu da büyük ölçüde ülkenin daha az

gelişmiş bölgelerinde ölüm hızlarının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Sağlık sektöründeki dönüşümün bir parçası olarak Türkiye’de çocuklar için ücretsiz sağlık sigortası getirilmiştir. Türkiye, çocuk haklarının gözetilmesi açısından büyük bir ekonomiye, bol kaynaklara ve yeterli altyapıya sahiptir. Ülkedeki yasal düzenlemelerin büyük bölümü çocuk hakları ilkeleriyle uyumludur. Toplumda ve gündelik yaşamda çocuklara yönelik olumlu tutumlar ağırlıktayken bir çocuk hakları kültürünün oluşturulması ihtiyacı hâlen sürmektedir. Türkiye, katılımcı bir süreçle gençlere yönelik daha pozitif ve güçlendirici bir tutum öngörmesi, toplumsal yaşama katılımını desteklemesi ve politika yapıcıların dikkatini bu kesimin ihtiyaç duyduğu hizmetlere çekmesi gerekir. Türkiye’de eğitim fırsatları bugün de çok eşitsiz dağılmış durumdadır ve kimi gençlerin gelip geçici veya düşük ücretli işlere girmekten başka şansı yoktur. Küçük yaşlardaki kızların erken ve zorla evlendirilmelerine, çalıştırılmalarına karşı mücadele için uygulanabilir ve kanıtlara dayalı politikalara hâlâ gerek duyulmaktadır.

Yoksulluk ve eğitim

Çocukların yaklaşık dörtte biri görelî yoksulluk içinde yaşamaktadır. Çocuklar arasında yoksulluk, yetişkinlere göre daha yaygındır. Yoksulluk içinde olma olasılığı en fazla olanlar, az eğitilmiş anne ve babaların çocuklarıdır. Yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkilerinin yaşam boyu sürdüğü ve sonuçta kendi çocuklarını da etkilediği belirlenmiştir. Eğitim hakkından hemen herkesin; özellikle de zorunlu eğitim kapsamında bulunan çağ nüfusunun tamamının; herhangi bir dışlanma deneyimi yaşamaksızın yararlandırılmasını sağlamak demokratik ülke yönetiminin temel işlevidir. Türkiye’de 1997–1998 öğretim yılından itibaren 8 yıllık kesintisiz ilköğretim zorunlu iken 2012–2013 öğretim yılıyla birlikte ortaöğretim sürecinin de zorunlu eğitim kapsamına alındığı 4+4+4 şeklinde ifade edilen 12 yıllık kademeli eğitim sistemine geçilmiştir. Bu durumda ortaöğretim çağ nüfusu içinde yer alan bütün öğrencilerin okullaşmasının sağlanması MEB ile birlikte okul yönetimlerinin temel yükümlülüklerinden biri olmuştur. Eğitim, bireylerin yaşamını kalıcı ve etkili bir şekilde değiştirmenin en kolay aracıdır. Dolayısıyla eğitim bireylere, alt tabakalardan üst tabakalara doğru bir yükselme fırsatı yaratır. Demokratik yönetim sistemleri, bireylere, eğitim aracılığıyla yaşam standartlarını yükseltme fırsatı veremedikçe işlevlerini tam anlamıyla yerine getirmiş sayılamaz. Yoksul ailelerin, büyük oranda sosyal güvenceden yoksun olduğu görülmektedir. Yoksul aileler, yasadıkları sosyal çevrede hem alt hem de üst yapı hizmetleri açısından pek çok mahrumiyet yaşamaktadırlar. Yoksul ailelerden gelen öğrencilerin devamsızlık, disiplinsizlik vb. nedenlerle okuldan uzaklaşmalarında uygulanan yasal yaptırımların da caydırıcı gücünün yetersiz olduğu belirtilmektedir. Yoksul ailelerde, çocukların okuldan kopuşları, ortaokul ve lisede yoğunlaşmaktadır. Yoksul ailelerde, anne-babanın eğitim düzeyleri oldukça düşüktür. Özellikle anne eğitim düzeyinin babadan daha da düşük olduğu görülmektedir. Yoksullukla mücadelede eğitim politikasının temel hedefi yoksul olan veya yoksulluk riski taşıyanların örgün ve yaygın eğitime erişimlerinin kolaylaştırılması yönünde bir planlama olmalıdır. Yoksullukla mücadelede yaygın eğitim etkinliklerinin tamamlayıcı bir rolü vardır. Eğitim ve yoksulluk arasında bir kısır döngü vardır. Ülkemizde kırsal ve coğrafi bölgeler arasında da yoksulluk ve eğitim profili önemli farklılıklar göstermektedir. Eğitimde özel sektörün payının artıyor olması gelecekte yoksullar için bu durumu daha kötüleştirebilecektir. Okullarda öğrenciden, öğretmenden, okulların fiziki koşullarından, okul yönetiminden, politikacıların okul yönetimi üzerinde baskı kurmalarından kaynaklı bazı sorunlar yaşanabilmektedir. Bir toplumdaki değişme ve gelişmeler bir yandan okul örgütünü etkilerken diğer yandan bu değişme ve gelişmeler okullardan etkilenmektedir. İlköğretimlerde temel hedef, çocuğu kendisine en yakın yerde okula göndermek olarak belirlenmiştir. Ancak hem de tam olarak okullaşmayı sağlama hedefi çeşitli nedenlerden dolayı tam olarak gerçekleştirilememektedir. Bununla beraber eğitimde kalite sorunu da henüz ülkemizde varlığını sürdürmektedir.

Giriş

Bu bölümde okul ortamında karşılaşılan çok çeşitli problemleri ele alırken ekolojik perspektifi kullanan sosyal hizmet uzmanlarının üstlenmesi gereken rolleri ve okul sosyal hizmet uygulamalarının bazı etik boyutlarını ele alacak ve okul sosyal hizmet uzmanları, rehber öğretmenler ve okul psikologlarının işlevleri arasında var olan benzerlik ve farklılıkları karşılaştıracamız. Ayrıca hâlen okul sosyal hizmet uygulamalarını etkilemeye devam etmekte olan okul sosyal hizmetinin tarihsel gelişimi, kısa bir şekilde özetlenecektir. Okul ortamında sosyal hizmet uygulamasının etkinlik odağı, öğrencinin okul performansını ve akademik başarısını etkileyen biyopsikososyal faktörler ve risk; güvenlik, koruma ve önlemdir. Okul sosyal hizmet uzmanının görevleri

1. Öğrencinin Gereksinimlerini Değerlendirme

2. Program Planlama ve Değerlendirme

3. Direkt Hizmet Etme

4. Savunuculuk

5. Konsültasyon / Liyezon: Okul sosyal hizmet uzmanı, eğitim sürecinde öğretmenler, okul yönetimi ve okul psikoloğu, okul hekimi, okul hemşiresi gibi diğer profesyonellerle karşılıklı bilgi alışverişi yaparak çalışır.

6. Koordinasyon ve İş Birliği:

7. Yönetim / Organizasyon

Okul sosyal hizmet uygulamalarını düzenleyen bir yaklaşım: Ekolojik perspektif Ekolojik perspektif, öğrencilerin çevresel faktörler ile etkileşimine odaklanmaktadır. Bir ekolojik bakış açısı içinde, her bir çocuk, çeşitli sosyal sistemlerin (örneğin, okul, aile, mahalle, arkadaş grubu) ayrılmaz bir parçası olarak görülür (Apter&Propper, 1986). Bu yaklaşımda problemler, çocuğun kendisinden kaynaklanan bir durum olarak görmemekte aksine problemlerin çocuk ile onu çevreleyen ortamlar arasındaki iyi bir uyumun olmayışından kaynaklandığına dair bir bakış açısı vurgulanmaktadır. Germain (1999) okul sosyal hizmet uzmanlarının bu iki taraflı işlevini şöyle tanımlamaktadır: Bir taraftan öğrencilerin başa çıkma ve gelişme potansiyellerini artırmak, diğer taraftan da onların üzerinde etkileri olan çevrenin kalitesini geliştirmek. Sistem odaklı müdahalelerin amacı "okulu, aileyi, mahalleyi ve toplumu gelişimleri esansında, öğrencilerin gereksinimlerine karşı duyarlı kılmak ve problemlili öğrenci davranışlarını körükleyen risk unsurlarının zarar verici etkilerini en az düzeye indirmektir". Ekolojik perspektif güç temellidir ve güçlendirme yaklaşımı ile uyumludur. Okul sosyal hizmet uzmanları, eksikler üzerine odaklanmaktan daha ziyade güçlü yönler odaklanırlar. Güçlü yönler temelinde müdahaleler, okul ortamına kolayca entegre edilebilen yenilikçi bir yaklaşımdır. Okul sosyal hizmet uygulamalarının etik boyutları Okul sosyal hizmet uzmanları sıklıkla , "hem müracaatçıya hem okula hem de mesleki ahlak kurallarına karşı yükümlülüklerini yerine getirirken belirli yasalar çerçevesinde hareket etmek durumunda kalır. Okul ortamında öğrencilere hizmet sunarken okul sosyal hizmet uzmanları yasal ve ahlaki sorumlulukları arasında bir denge kurmak zorundadırlar. Tüm okul sosyal hizmet uzmanlarının en temel ilkesi gizliliklidir. Okul sosyal hizmet uzmanları eyaletlere özgü yasalar ve düzenlemelerin yanı sıra okul bölgesinin gizlilik ve azınlıklar ile ilgili politikaları hakkında bilgi sahibi olmalıdırlar. Okul sosyal hizmet uzmanları ve diğer profesyonel destek personelinin rolleri ve görevleri Okulun çok disiplinli takımını teşkil eden meslek grupları arasında roller ve görevler açısından ayrımlar vardır. Okul psikologları temelde öğrenme ya da davranış sorunları bulunan öğrencilere akademik ve psikolojik testler uygulamak, bu testlerin sonuçlarını yorumlamak. Okul danışmanları (rehber öğretmenler) okullarda öğrencilere bireysel ya da grup danışmanlık hizmetleri sağlayabilirler. Ayrıca, tüm birinci sınıf ile uyum aktiviteleri gerçekleştirebilirler. Okul hemşireleri öğrenmenin önünde yatan olası engelleri tespit etmek için görme ve duyma testleri uygularlar ve bazen de sağlık problemi olan gençleri gözlemlerler. Okul sosyal hizmet uzmanları Okul sosyal hizmet uzmanları risk altında bulunan öğrencilerin ve ailelerinin desteklenmesini, ev ve okul arasında iletişim ağlarının açık tutulmasını, öğrencilerin yaşam koşulları ve yaşadıkları mahallelerin koşullarını görüşmeyi, toplumsal kurumlara yönlendirmeler yaparlar. Konferanslara katılmak, öğretmenler ve diğer okul çalışanları, toplum ile iş birliği yapmak, kapsamlı bir gelişim değerlendirmesi ve sosyal geçmiş hazırlamak gibi sorumlulukları vardır. Ayrıca öğrencilere bireysel ya da grup danışmanlığı hizmetleri sunabilirler, sınıf aktiviteleri yürütebilirler, okul-temelli engelleme programları tasarlayabilirler, uygulayabilir ve değerlendirebilirler. Bir okulda sosyal hizmet uzmanının rolü Sosyal

hizmet uzmanları okullar, öğrenciler, aileleri ve toplumun sosyal hizmetleri arasında bir bağlantı görevi görürler. Öğrenciler ile hem evlerinde hem de okullarında çalışırlar, bunu yaparken okuldaki performansı etkileyen ailevi ve toplumsal faktörler üzerine odaklanırlar. Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Birliği okul sosyal çalışmasının dört ana alanını tanımlamaktadır:

1. Bireyler ya da gruplar içinde ya da arasında var olan stresi azaltmak ya da ortadan kaldırmak için erken müdahale.
 2. Öğrencilere, ebeveynlere, okul personeline ve toplumsal kurumlara problem çözme hizmetleri sunmak
 3. Risk altında olan öğrencilerin erken tespiti
 4. Başa çıkma, sosyal ve karar alma becerilerini geliştirmek için çeşitli gruplar ile çalışmak
- Okul sosyal çalışanlarının ana rolleri Öğrenci refahı Okul sosyal çalışanları çocuğun duygusal, eğitimsel, sosyal ve fiziksel iyiliği ile ilgili tavsiyelerini öğrenciler ve aileleri ile paylaşır. Risk grubundaki öğrenciler Aileler ve sosyal çalışanlar sık sık iletişim kurar.

Yönlendirme hizmetleri

Çocuğun aileden alınması

*Aileleri ve okulları bir birine bağlamak

*Problemleri ele alma

*Öğrencilere, ebeveynlere ve topluluklara yardımcı olmak

Sosyal hizmet uzmanları sosyal ve psikolojik problemleri olan müracaatçılara yardımcı olmada önemli bir rol oynarlar.

* Müracaatçılar İle Hizmetler Arasında Bağlantı Kurma Görüşme Yapma ve Eğitme Okul Sosyal Hizmet Uzmanları ve Okul Danışmanı

Okul sosyal çalışanları ve okul danışmanları öğrencilere hizmet sunan meslek erbaplarıdır; birkaç okulda birden veya bir bölgede ya da özel olarak tek bir okulda çalışırlar. Hem okul sosyal hizmet uzmanları hem de okul danışmanlarının görevleri ile ilgili olarak işlevleri, görev benzerlikleri ve görev farklılıkları, eğitim ve sertifikasyon sorumlulukları vardır. Okul Danışmanının aşağıdaki görev ve sorumlulukları yerine getirmesi beklenir:

1. GSSD Öğrenci hizmetleri vizyonunu gerçekleştirmek için öğrenci hizmetleri takımının bir aktif bir üyesi olarak çalışır.
2. Öğrencilere direkt danışmanlık hizmetleri sunar.
3. Okuldaki çocuklar ve gençlerin karşılanmamış olan gereksinimleri ile bağlantılı olarak tanımlama ve planlama sürecine katılır.
4. Öğrencilere ve ailelerine hizmetlerin sağlanmasında öğretmenler ve diğer okul çalışanları ile iş birliği yapar.
5. Gizlilik ilkesine karşı büyük saygı duyar ve bunu diğer insanlara anlatır.
6. Aile temelli bir durum yönetme yaklaşımı kullanır.
7. Ebeveynlerin çocuklarını daha iyi anlamalarında yardımcı olur ve çocuklarının öğrenmeleri için onlara uygun hedefler koyar.
8. Gerekli ve uygun olduğunda güvenliğini tehlikeye atmadan ev ziyaretleri gerçekleştirir.
9. Diğer okul çalışanları ile iş birliği içinde, ebeveynlere okulun bakış açısından çocuklarının uyumu ve ilerlemesi ile ilgili bilgi verir.

Okul sosyal hizmetinin kısa tarihi Okul Sosyal Hizmeti Tarihindeki Önemli Olaylar

- 1906-1907 New York City, Boston ve Hartford'da okul sosyal hizmeti başladı.
 - 1913 Rochester, New York okul sosyal hizmetini finanse eden ilk okul sistemi oldu.
 - 1945 Amerikan Eğitim Bürosu profesyonel okul sosyal hizmet uzmanı olmak için sosyal hizmet alanında (MSW) en az yüksek lisans derecesine sahip olunması gerektiği önerisinde bulundu.
 - 1955 NASW kanunları okul sosyal hizmet uzmanlığının oluşturulması için bir temel sağladı.
 - 1959 Amerikan Eğitim Dairesinde okul sosyal hizmeti alanı için uzman pozisyonu oluşturuldu.
 - 1969 "Sosyal değişim ve okul sosyal hizmeti" adlı ulusal çalışma atölyesi Pennsylvania Üniversitesinde gerçekleştirildi ve burada yapılan sunumlar
- Toplumda Okul (The School in the Community- 1972) adlı kitapla yayımlandı.
- 1973 NASW, okullarda Sosyal Hizmet Konseyini ilk kez topladı.
 - Costin'in okul sosyal hizmeti uygulamasının, okul-toplum-öğrenci ilişkileri modeli yayımlandı.
 - 1975 İlk defa NASW tarafından okul sosyal hizmeti için standartlar oluşturuldu.
 - 1992 NASW, Allen-Meares tarafından geliştirilen okul sosyal hizmet uzmanı olma sınavını ilk kez uyguladı.
 - 1994 NASW ilkokul sosyal hizmetini başlattı.
 - 1994 Amerikan Okul Sosyal Hizmeti Birliği (SSWAA) NASW'dan bağımsız olarak oluşturuldu.

Bu tarihsel olaylara ilaveten okul sosyal hizmet uygulamaları temel yasal düzenlemelerden ve Yüksek Mahkemenin aldığı kararlardan da etkilenmişlerdir. 1900'lü yılların başlarında, yasal olarak okula devam etme zorunluluğu getirildi. 1930'lu yıllarda yaşanan Büyük Bunalım yılları. 1950, 1960, 1970 ve 1990'lı yıllarda bazı sosyal koşullar, okul sosyal hizmet uygulamalarını şekillendirmede etkili olmuştur. Okul sosyal hizmeti Avusturya, Hollanda, Almanya, İngiltere ve Amerika Birleşik

Devletleri gibi pek çok ülkede geniş bir uygulama alanına sahiptir. Avrupa ülkelerinde ise 2. Dünya Savaşı sonrası sosyal hizmet ihtiyacı doğal olarak artmıştır. Kıta Avrupa'sı ve dünyada bu alandaki gelişimler kronolojik açıdan şöyle özetlenebilir:

- Aydınlanma çağı ve endüstri devrimi (çocuk haklarının başlangıcı)
- 26 Eylül 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi
- 1959 yılında Çocuk Hakları Bildirgesi (Birleşmiş Milletler)
- 1979-1989 Çocuk Hakları Sözleşmesi (Birleşmiş Milletler) ve sosyal refah devletlerinin gelişmesi ile ortaya çıkan modern çocukluk anlayışı.

Türkiye'de okul sosyal hizmeti uygulaması Yukarıda verilen tarihsel süreç, okul sosyal hizmetinin 100 yıllık bir dönemdeki gelişimine vurgu yapmaktadır. Ülkemizde ise bu süreç henüz başlamamıştır. Okul ve çocuk/gençlerin sorunlarının çözümünde olmazsa olmaz olarak görülen psiko- sosyal servisin bir ekip çalışanı olan sosyal hizmet uzmanları 2012 yılı içerisinde 81 ilde istihdam altına alınacaktır (Millî Eğitim Bakanlığı, Rehberlik Araştırma Merkezi). Ancak bugün mevcut duruma bakıldığında kamu ve özel ilköğretim okullarının tümünde sınıf öğretmenleri ve meslek dersleri öğretmenlerinin dışında sadece rehber öğretmenler bulunmaktadır.

EKOLOJİK YAKLAŞIM

Genel sistem kuramının bir biçimi olarak ekolojik yaklaşım, varlıkların birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerine odaklanmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, ekolojik yaklaşımı kullanarak insanların birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişkilerinin doğasını anlamaya çalışmakta ve profesyonel müdahalelerinde birey ve çevresi arasındaki kesişime odaklanmaktadır. İnsanların çok sayıda sistemle etkileşim hâlinde olduğu gerçeğinden hareketle sosyal hizmet, uygulamalarında üç farklı alana odaklanılmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları ilk olarak birey üzerine odaklanmakta ve onun sorun çözme, başa çıkma ve gelişme potansiyelini hedef almaktadır. İkinci olarak birey ve bireyin etkileşimde olduğu sistemler arasındaki ilişkiler üzerine odaklanmakta ve müracaatçıları gereksinim duydukları olanaklar, hizmetler ve fırsatlarla buluşturmaktadır. Üçüncü olarak sistemler üzerine odaklanarak bireyin gereksinimlerini daha etkili bir şekilde karşılamaları için bu kurumlarda reform yapmaya çalışmaktadır. Ekolojik yaklaşıma göre insanlar, içinde buldukları çevreye uyum sağlamaya çalışmakta ve çevreyle etkileşimler sonucu değişim ve gelişim yaşamaktadırlar. Ekolojik yaklaşım, bireyleri çevreleriyle dinamik etkileşime giren varlıklar olarak görmektedir. Bu bakış açısına sahip sosyal hizmet uzmanları müdahale planlarını sadece bireye yönelik değil, ekolojik sistemin içindeki her bir birime göre oluşturmaktadır. Çevresi içinde birey yaklaşımıyla uygulamalarını gerçekleştirirken sosyal hizmet uzmanlarının sosyal çevre, çevresi içinde birey, etkileşim, enerji, kesişme, adaptasyon, baş etme, karşılıklı bağımlılık şeklinde tanımlanan ekolojik kavramları bilmeleri gerekir. Ayrıca, ekolojik sistem kuramında kullanılan davranış dinamiklerini değerlendirme modeli uygulamanın kapsamını ortaya koymaktadır. Bu kurama göre birey; biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişim aşamaları açısından mikro, mezo ve makro düzeylerde; insan farklılıkları açısından ise etnik farklılık, ırk vb. düzeylerde değerlendirilmelidir. Ekolojik Boyut ve Faktörler Sosyal hizmet uzmanları müracaatçıları değerlendirirken insan gelişiminin beş boyutu olan fiziksel, duygusal, bilişsel, ahlaki ve sosyal boyutları göz önünde bulundurmaktadır. İnsan gelişiminin bu beş boyutunu değerlendirmede biogenetik faktörler, ailesel faktörler, kültürel faktörler, çevresel faktörler, kaynaklar ve fırsatlar, öz bakım kalıpları, gelişim ve sağlığın güncel göstergeleri şeklindeki düzeyleri göz önünde bulundurarak çok boyutlu bir değerlendirme yapmaktadırlar. Ekolojik bakış açısıyla öğrencileri değerlendiren okul sosyal hizmet uzmanları çocukları değerlendirmede beş ekolojik boyutu ve bu boyutlarla ilgili olarak yedi faktörü göz önünde bulundurmalıdır.

EKOLOJİK YAKLAŞIM ÇERÇEVESİNDE OKUL SOSYAL HİZMET UYGULAMALARINI DÜZENLEME

Okul ortamlarında akademik başarısı düşük ya da uyumsuz davranış gösteren çocuklar değerlendirildiğinde sorunların temelinde aile ve yakın çevrenin olumsuz etkilerinin olduğu görülmektedir. Okul çalışanları, okul içinde çocukların yaşadığı sorunları, ailelerinin çocukların eğitimlerine ve gelişimlerine ilgisiz olmalarına bağlamaktadırlar. Çok az sayıda aile, çocukları ilgilendiren okul toplantılarına, sosyal etkinliklere ve gönüllü çalışmalara katılmaktadırlar. Diğer taraftan pozitif aile ve çevre etkisinin çocuğun davranışlarını ve akademik başarısını olumlu etkilediğine işaret eden çalışmalar söz konusudur. Bu bilgiler çocuğa ve çocuğun sorunlarına çok boyutlu yaklaşarak aile, okul, sınıf, arkadaş, mahalle ortamlarını kapsayan bir değerlendirmenin yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Çocuklara akademik ve ruh sağlıklarının gelişiminde önemli bir ortam sağlayan okullarda çocukların psiko-sosyal yönden izlenmeleri ve desteklenmeleri önem arz etmektedir. Dünyadaki uygulamalara bakıldığında okullarda çocuklara psiko-sosyal desteği veren meslek elemanlarının okul danışmanları (psikolojik danışman ve rehber), okul psikologları, okul sosyal hizmet uzmanları, okul hemşirelerinden oluştuğu görülmektedir. Okul sosyal hizmet uzmanları ise öğrencilerin öğrenmelerini etkileyebilecek ev, okul, toplum ve kişisel faktörleri değerlendirmekte, danışmanlık, vaka yönetimi ve krize müdahale sağlamaktadırlar. Ayrıca öğrencilerin sosyal/duygusal ihtiyaçlarına yönelik öğretmen, okul yöneticileri ve diğer personelle istişarelerde bulunmakta ve öğrenciler adına aile, okul ve toplum kaynaklarını koordine etmektedirler. Dupper'a (2013) göre, ekolojik bakış açısını benimseyen okul sosyal hizmet uzmanları, risk altında bulunan öğrencileri ve ailelerini destekleme, ev ve okul arasında iletişim ağlarının açık tutulmasını sağlama, çocukların eğitim ihtiyaçlarını tespit etme, öğrencilerin yaşam koşulları ve yaşadıkları mahallelerin koşullarını analiz etme, toplumsal kurumlara yönlendirmeler yapma, farklı kurumlara yönlendirilmiş öğrencileri takip etme, risk altında bulunan öğrencilere ve onların ailelerine daha iyi hizmetler sunmak için

kaynakların tanımlanıp geliştirilmesinde toplumla iş birliği yapma gibi görevlere sahiptirler. Sosyal hizmet uzmanlarının eğitici- destekleyici ve tedavi- rehabilite edici rollerinin yanı sıra koruyucu- önleyici rolünü üstlendiği görülmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının ekolojik bakış açısına sahip olmaları, sorunlar ortaya çıkmadan önce müdahaleler geliştirmelerini sağlamaktadır. Örneğin; gözlem, inceleme ve analiz yoluyla risk altındaki öğrencileri tespit eden bir sosyal hizmet uzmanı, öğrencilerin davranış sorunları ya da akademik başarılarını etkileyecek bir durumla karşılaşmalarından önce müdahalelerde bulunabilmektedir.

Ekolojik Yaklaşım Çerçevesinde Okul Sosyal Hizmet Uygulamalarında Aile ve Okul Sistemlerini Değerlendirme

Sosyalleşme sürecinde okulda ve toplumda uyumsuz davranış gösteren çocukların bu davranışlarının çoğunlukla ailelerinden kaynaklandığı görülmüştür. Bu durumda çocukların sorunlarına çözüm üretmede sadece çocuğa değil, çocuğun ailesine ve yakın çevresine odaklanmanın gerekliliği görülmektedir. Okulda çocukların sorunlarıyla ilgilenirken soruna etki eden aile faktörleri, aile yapısı, dinamiği ve ailenin gelişimsel özelliklerine ilişkin bilgiler edinilecek dolayısıyla aile sistemi de müdahaleye hazır bir konuma gelecektir. Sosyal hizmet uzmanları müdahale sürecinde aile sisteminde var olan sorunlara yönelik değişim ve gelişime odaklanarak sorun çözme ve davranış değiştirme/geliştirme yöntemlerini kullanmaktadırlar. Çocuğun sosyalleşmesinde aileden sonra önemli bir yere sahip olan ortam okullardır. Okulda arkadaşları, öğretmenleri ve diğer yetişkinlerle etkileşime giren çocukların davranış biçimleri gelişmekte ve sosyalleşmeleri artmaktadır. Okul çocuklara insanlarla nasıl iletişim kuracaklarını öğrendikleri, insanların kendilerinden hangi davranışları beklendiklerine ilişkin düşünce geliştirecekleri bir ortam sağlamaktadır. Refahlarının artırılmasına ve gelişimlerine olumlu etki etmektedir.

OKULUN POLİTİK ÇEVRESİ VE SOSYAL ORGANİZASYONLAR

Yaklaşık 35 yıl önce Vinter ve Sarri (1965) öğrencilerin kötü performanslarını etkileyen olumsuz okul şartlarını incelemek üzere okul sosyal hizmet uzmanlarını görevlendirdiler ve sosyal hizmet uzmanlarının müdahalelerini bireysel görüşmeler ya da küçük gruplar ile sınırlandırmamalarını istediler. Vinter ve Sarri'nin yapmış oldukları bu uyarı bugün daha da fazla önem kazanmıştır.

Organizasyonel Yapı ve Okul Süreçleri

Okul ortamında işlerini etkin bir biçimde yapmak için sosyal hizmet uzmanları, okulun organizasyonel yapısını ve bu yapının sosyal hizmet uzmanlarının gerçekleştirecekleri müdahalelerin geliştirilmesini ve sunumunu nasıl etkileyeceğini anlamalıdır. Okul ortamında işlerini etkin bir biçimde yapmak için sosyal hizmet uzmanları, okulun organizasyonel yapısını ve bu yapının sosyal hizmet uzmanlarının gerçekleştirecekleri müdahalelerin geliştirilmesini ve sunumunu nasıl etkileyeceğini anlamalıdır. Okul ve çevresi arasında var olan karmaşık ilişkiyi anlamada faydalı olacak olan diğer bir genel sistemler teorisi kavramı "sınırlar" kavramıdır. Okullar açık sistemler olmalarına rağmen, kendilerini çevrelerinden ayıran sınırlara ya da bölgelere sahiptirler. Evdeki davranış kuralları ve beklentileri okuldakilerle uyumlu olursa öğrencilerin her iki ortamda uyum sağlamaları kolay olacaktır. Okulda görev yapan sosyal hizmet uzmanları, farklı çevreler arasında var olan uyumsuzluğun yaratacağı sonuçların farkında olmalıdırlar ve bu kurallar ve beklentileri anlama ve uygulamada zorluk çeken öğrenci ve ebeveynlere ulaşım yardımcı olmalıdırlar. Okulun sosyal organizasyonunu ve süreçlerini anlamada sosyal hizmet uzmanlarına yardımcı olan organizasyonel kavramlardan bazıları; "formalleşme", "standartlaşma" ve "merkezileşme"dir. Pawlak ve Cousins'a (1999) göre formalleşme organizasyonda davranışı yönlendiren kurallar, politikalar ve prosedürlerin yazılı bir biçimde belirtilmesini ifade etmektedir. Okulda formalleşmenin düzeyi öğrenciler için hazırlanmış olan okulun disiplin el kitabında belirtilmektedir. Standartlaşma, belirli durumları ele alan belirli yolların yer aldığı bir tür formalleşme biçimidir. Merkezileşme, güç, otorite ve karar alma yetkisinin merkezi bir yerde toplanması anlamına gelmektedir. Buna karşın merkeziyetçilikten uzaklaşma, bina yöneticilerinin sadece binaları kapsamında önemli kararları alma yetkisine sahip oldukları ve öğretmenlerin kararlarda söz hakkı olduğu bina temelli yönetimi ifade etmektedir. Sosyal hizmet uzmanlarının gerçekleştirmiş oldukları uygulamalara katkı sağlayacak diğer bir organizasyonel kavramda "alt sistemler" kavramıdır. Bir alt sistem "bir sistemin birbirleri ile karşılıklı etkileşen unsurlarından oluşan bir parçasıdır." Okullarda sosyal hizmet uzmanlarının müdahalede bulunabileceği beş tane alt sistem; öğrencilerin eğitildiği ve sosyalleştiği üretim alt sistemi, devam ettirme alt sistemi, destekleyici alt sistem, adapte edici alt sistem ve yönetsel alt sistemdir.

Okulun Kültürü ve İklimi

Okul sosyal hizmet uzmanlarının bilmesi gereken -belki de- en önemli şey, organizasyonel kavramlardan kültür ve iklimdir. Bir okulun kültür ve iklimi, öğrencilerin davranış ve öğrenmelerini önemli bir biçimde etkiler. Bir okulun kültürü, okulun günlük işleyişinde açıkça görülen ve içinde çalışma arkadaşlarının birbirleri ile olan etkileşimlerinin, öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler ve okulun diğer çalışanları tarafından paylaşılan kurallar ve inançların da yer aldığı inançlar ve beklentiler olarak tanımlanabilir. Bir okulun iklimi "bir okulun kalbi ve ruhu" dur. Bir çocuğun, yöneticinin, öğretmenin ve diğer çalışanların okulu sevmesine ve her gün okullarında olmayı dört gözle beklemesine yol açan özdür." Günümüzde okul yöneticilerinin ve sosyal hizmet uzmanlarının karşı karşıya oldukları en büyük problem, ilerlemeyi yavaşlattığında okulun kültür ve iklimini değiştirmektir. Her okulun kültür ve iklimini belirlemede etkili olan bazı faktörler vardır. Literatürde tanımlanmış olan okul risk faktörleri; okuldaki uzaklaştırma ya da atılma cezası, cezalandırma temelli ve yetersiz okula devam politikaları, farklılık arz eden not verme politikaları, notların açıklanmasının geciktirilmesi, öğretmen beklentileri ve tavırları, okulun fazlaca büyük olması, esnek ve yenilikçi bir müfredatın bulunmaması, düşük akademik başarı beklentisi atmosferi, suç ve şiddet ile okul içinde ya da çevresinde çeteler ile bağlantılı aktivitelerdir. Diğer bir risk faktörü ise yöneticiler ve okul çalışanları arasında ya da okul çalışanları ve öğrenciler arasında düşmanca ya da şüphe temelli ilişkilerin bulunmasıdır. Okul sosyal hizmet uzmanlarının önemli bir rolü bu tarz zarar verici durumları araboluculuk ve grup çalışması becerilerini kullanarak değiştirmektir. Okullarda var olan riskler ve koruyucu faktörlere bağlı olarak yaratılmış olan kültür ve iklim göz önüne alındığında, okul sosyal hizmet uzmanları gerçekleştirdikleri müdahalelerle, okulun bütün çocukları ve gençler için

güvenli bir sığınak oluşturmayı hedeflemelidir. Koruyucu faktörler; eğitimsel olarak ilgi çekici okul aidiyetliği ya da bağlanma, duygusal olarak önemli görülen yetişkinler ile bağlanma ilişkileri, çevresel yapı ve kontrolün uygun düzeyde olması, başa çıkma ve kendine değer verme durumlarını destekleyen bir müfredat yaklaşımını geliştirme ve başa çıkma becerilerinin kazanılmasıdır.

Okulun Politik Ortamı

Okul sosyal hizmet uzmanları, odağın sosyal hizmetten ziyade eğitim olduğu bir ortamda çalışmaktadırlar. Psikolojik destek merkezleri ya da çocuk yardım kurumlarından farklı olarak okul çalışanları sık sık sosyal hizmet uzmanlarının yapmış oldukları faaliyetleri anlamaz ya da takdir etmezler. Sonuç olarak okul sosyal hizmet uzmanları hassas ve kırılabilir bir duruma gelebilirler. Okul içinde oldukça düşük statülü bir pozisyona sahip olabilirler ve genellikle gözetim altındadırlar. Okullarda hassas ve kırılabilir durumda olan öğrenci gruplarının yararına sistematik değişimleri gerçekleştirmekle görevli olan sosyal hizmet uzmanları, daha fazla yetkiyi nasıl ele geçirebileceklerinin ve politik olarak nasıl daha güçlü olabileceklerinin yolunu aramalıdırlar. Sosyal hizmet uzmanları, politik süreçlere dâhil olmaktan kaçınmaktansa kişisel ve mesleki değer ve etik anlayışları bağlamında bu süreçlere katılmalıdırlar. Okul içinde var olan politik süreçler hakkındaki bilgileri edinmenin yanı sıra, okul sosyal hizmet uzmanları ayrıca politik olarak nasıl daha güçlü olacaklarını öğrenmelidirler. Okul sosyal hizmet uzmanları politik güç geliştirmek için; sessiz bir biçimde işlerini iyi yapmak yerine, sürekli olarak kendilerini "pazarlama" ve "işlerini yaratma" çabası içinde olmalıdırlar. Okulun kendilerine neden ihtiyaç duyduğu ve okula ne tür katkılarda bulduklarını, neden onların işini başka hiç kimsenin yapamayacağı ve neden daha fazla sosyal hizmet uzmanına gereksinim olduğu ile ilgili olarak ikna edici tartışmalar ortaya koymalıdırlar. Okullarda çatışmalar kaçınılmaz olduğu için okul sosyal hizmet uzmanları arabuluculuk ve problem çözme becerilerini geliştirmeli ve pazarlamalıdır. Hizmetlerde var olan ihtiyaç ve eksikleri belirleyerek ve bunları karşılamak ya da gidermek için uzmanlıklarını sunarak kendilerini okulun vazgeçilmez bir parçası kılabilirler. Okulun hem içinden hem de dışından güçlü kimseleri tespit etmek ve onlar ile ilişkiler kurmak. 20-60-20 Okul Değişim Teorisi Okullarda incinebilir öğrenci grupları lehine sistematik değişim yaratmayı kolaylaştırmanın diğer bir yolu da 20-60-20 okul değişim teorisidir. Bu teoriye göre okulda çalışan personel kabaca üç gruba ayrılır. Bunlardan ilk grubun üyeleri okulda çalışanların neredeyse yüzde 20'sini oluşturmaktadırlar ve bunlara "engelleyciler" adı verilebilir. Bu grup aktif bir biçimde okul politikasında, programlarda ya da prosedürlerde yapılmak istenen her türlü değişim girişimini sabote etmeye çalışırlar ve herhangi bir değişim yapmak isteyen kişileri, bunlara sosyal hizmet uzmanlarda dâhil, gözden düşürmeye çalışırlar. Bu grup oransal olarak küçük olsa da üyeleri seslerini etkili bir biçimde duyurabilirler ve okulda yıkıcı bir politik güç hâline gelebilirler. Okul sosyal hizmet uzmanları bu engelleyciler grubunu etkilemeye çalışarak zaman ve enerjilerini boşa harcamamalıdırlar. Bunun yerine, onlarla aynı fikirde olmama konusunda uzlaşmalı ve tüm çabalarını diğer iki grup üzerinde odaklamalıdır. İkinci grubun üyelerinden "çit oturanları" diye bahsedilebilir. Bu grup okulda çalışanlar içinde en büyük oranı teşkil etmektedirler (Yaklaşık yüzde 60). Çit oturanları genellikle önerilen her türlü değişikliğe karşı "bekle ve gör" tavrını benimserler. Değişikliğin faydalı olacağı kanıtlanana kadar değişiklik hakkında tarafsız kalırlar. Bu grubun üzerinde odaklanmak sosyal hizmet uzmanları için çok önemli olmalıdır. Üçüncü grubun üyelerine "değişimin aracıları" adı verilebilir. Bu grup yaklaşık yüzde yirmilik bir oranı teşkil etmesine karşın, bu grubun üyelerine öğrencilerin yararına olacak bir okul politikası, program ya da prosedür değişikliği yapmada fazlasıyla güvenilebilir. Bu grup bir okulda sistematik değişiklikler yapma konusunda sosyal hizmet uzmanlarının temel destek grubu olacaktır.

HAK KAVRAMI

Eğitim hakkı, çocukların en temel haklarından birini oluşturmaktadır. Okul sosyal hizmeti, çocukların eğitim haklarına ulaşmasını engelleyecek tüm nedenleri (fiziksel ve zihinsel engellilik, yoksulluk, ev içi şiddet, istismar, işsizlik, bağımlılık, ölüm, kronik hastalık, bir aile bireyinin evden ayrılması gibi) ve bu nedenlerin yarattığı olumsuz etkileri ortadan kaldırmayı amaçlayan müdahalelerde bulunmaktadır. Bu müdahaleleri gerçekleştirirken sosyal hizmet uzmanında hem genel hem de alana özgü bilgi ve becerilerin olması gerekmektedir.

ÖĞRENCİ/ ÇOCUK HAKLARINA DAİR ULUSLARARASI VE ULUSAL METİNLER

Toplumun geleceği açısından önem taşıyan çocukların haklarını ve en temel haklarından biri olan eğitim hakkını düzenleyen uluslararası ve ulusal metinlerden bazıları şunlardır:

- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982)
- 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu
- 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Çocuk haklarına dair uluslararası en temel metinlerden biri Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen ve 197 ülkenin taraf olduğu Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'dir. İnsan haklarının çocuklar için izdüşümü sayılan, 54 maddeden oluşan, on sekiz yaşından küçük herkesi çocuk olarak tanımlayan ve ayırım gözetmeme (madde 2), çocuğun öncelikli yararı (madde 3), yaşam, hayatta kalma ve gelişim hakkı (madde 6) ve çocuğun görüşlerine saygı duyma (madde 12) gibi dört genel ilkeyi temel almaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde çocuk haklarıyla ilgili maddeleri dört genel kategoride toplanmak mümkündür:

- gelişme hakları,
- yaşama hakları,
- korunma hakları ve
- katılım hakları

Gelişme hakları; çocuğun becerilerinin ve yeteneklerinin en üst seviyede gerçekleştirebilmesi için gerekli olan haklardır. Gelişme hakları içinde eğitim hakkı, bilgi edinme hakkı, oyun ve dinlenme hakkı, din, vicdan ve düşünce özgürlüğü ve bilgi alma hakkı gibi haklar yer almaktadır.

Yaşama hakları; çocuğun yaşama ve uygun yaşam standartlarına sahip olma, sağlık, beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasını öngören hakları içermektedir. Korunma hakları; çocuğun her türlü ihmal, istismar, şiddet ve sömürüye karşı korunmasını sağlayan haklardır.

Katılım hakkı çocuğun ailede ve toplumda aktif rol oynamasını sağlamaya yarayan haklardır.

Çocukların katılım hakkı, okul ortamında da pozitif bir okul iklimini yaratılmasını sağlamaktadır. Bu pozitif okul iklimi, öğrenci odaklı, karşılıklı etkileşimli ve okul yönetimi, öğretmen ve öğrenci iş birliğine dayalı süreci de beraberinde getirmektedir. 1739 Sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu Çocukların temel haklarından biri olan eğitim hakkını düzenleyen ulusal metinlerden biri de 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'dur. Bu Kanun'da Türk eğitiminin genel ve özel amaçlarının yanı sıra Türk Millî eğitiminin temel ilkelerine de yer verilmiştir. Bu ilkeler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Genellik ve eşitlik
- Ferdin ve toplumun ihtiyaçları
- Yöneltilme
- Eğitim hakkı
- Fırsat ve imkân eşitliği
- Süreklilik
- Atatürk İnkılap ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği
- Demokrasi eğitimi
- Laiklik
- Bilimsellik
- Planlılık
- Karma eğitim
- Eğitim kampüsleri ve okul ile ailenin iş birliği

- Her yerde eğitim 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda belirtilen temel ilkeler çerçevesinde Eğitim Reformu Girişimi (ERG) öğrencilerin eğitim haklarını şu şekilde özetlemiştir:
- Her çocuk eğitim hakkından eşit olarak yararlanmalıdır.
- Çocuğun üstün yararı gözetilmelidir.
- Eğitim, çocuğun yaşamını ve gelişimini desteklemelidir.
- Öğrenci, dinlenebilmeli, boş zamanlarını değerlendirmeli ve oyun oynayabilmelidir.
- Öğrencilerin görüşleri dikkate alınmalıdır ve görüşlerini özgürce ifade edebilmelidir.
- Bilgi ve belgeler ulaşılabilir olmalıdır.
- Öğrencilerin özel yaşamına saygı duyulmalıdır.
- Eğitim ortamları şiddetin hiçbir türünü içermemelidir.
- Öğrencilerin sağlıklı bir eğitim ortamında eğitimleri sağlanmalıdır.

OKUL SOSYAL HİZMETİ BAĞLAMINDA ÇOCUK DAVRANIŞLARININ KONTROLÜ

Çocukların eğitim hakkına erişmesinde bir diğer bölümde bahsetmiş olduğum ekonomik (ailenin gelir düzeyi ve devletin kaynakları), coğrafi (bölgeler arası farklılıklar), toplumsal (toplumun eğitime bakış açısı), siyasal (eğitimin ideolojik boyutu) ve biyolojik (engellilik, sağlık durumu gibi) etmenlerden kaynaklı eşitsizliklerin engellenmesinde okul sosyal hizmet uzmanı savunuculuk, ara buluculuk, danışmanlık, yönlendirme ve bağlantı kurma rollerini yerine getirir. Diğer meslek elemanlarından farklı olarak okul sosyal hizmet uzmanı problemleri “çevresi içinde birey” perspektifi ile ele alır. Dupper'a (2013) göre bu yaklaşımı benimseyen okul sosyal hizmet uzmanı, dezavantajlı ve riskli konumda bulunan öğrencileri, ailesini ve sosyal çevresini destekleme, ev ve okul arasında iletişimin açık tutulmasını sağlama, çocukların ihtiyaçlarını ve gereksinimlerini tespit etme, öğrencilerin yaşam koşullarını ve yaşadıkları ortamın koşullarını analiz etme, gerekli görüldüğü zaman toplumsal kurumlara yönlendirme, dezavantajlı konumda bulunan öğrencilere ve ailelerine hizmet sunabilmek için kaynakların tanımlayıp geliştirilmesinde diğer meslek elemanları ve toplumla iş birliği içinde yapma rollerine sahiptir. Okul sosyal hizmetinin rolü, okuldan okula ve okulun bulunduğu bölgeden bölgeye değişmektedir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanının rolleri çeşitlenmekte ve bu durum okul sosyal hizmet uzmanları için çok çeşitli fonksiyon ve sorumluluklar yaratmaktadır (Webb, 2011). Okul sosyal hizmet uzmanlarının bu çeşitli fonksiyon ve sorumlulukları hem genel hem de alanında uzmanlaşmış bilgi, beceri ve değerleri gerekli kılmaktadır. Bu bilgi ve becerilerin genel temeli aşağıdakileri yapabilme becerisini içermektedir:

- Sistematik/ Analitik düşünme
- Hızlı düşünüp doğru karar verme
- Bütüncül bir biyopsikososyal değerlendirme
- Çatışma yönetimi
- Yaratıcılık
- Farklı kimlikleri ve çocuğun toplumsallaşma süreçlerini dikkate alma
- Diğer meslek elemanlarıyla karşılıklı etkileşim ve iş birliğine dayalı olma
- Çevresi içinde birey yaklaşımı ile çocuğun yer aldığı tüm sistemleri değerlendirme
- Özel eğitim ve bununla ilgili kanunların anlaşılması
- Çocukların ve ebeveynlerinin haklarının bilinmesi
- Okul sisteminin bürokratik yapısı içinde çalışabilme
- Fiziksel, cinsel ve duygusal ihmal ve istismarın çocuklar üzerinde etkisi ve çocukların bu ve diğer travmatik durumlardan etkilenmesi durumunda nasıl davranılacağı üzerine bir bilgiye sahip olma
- Kriz durumunda, krize müdahale kuramını ve uygulama ve ilgili kurumlara ne zaman başvuru yapılabileceğini bilme (Webb, 2011).
- Kurum bakımı ve/ veya koruyucu aile kapsamında yer alan çocukların okulla ilgili zorluklarını analiz etme

Öğrenim çağındaki bir gencin en fazla zaman geçirdiği ortamlardan biri okuldur. İyi ve mutlu bir toplum yaratmak için oluşturulan, eğitim ve öğretim etkinliklerinin gerçekleştirildiği yer olan okul, ergenlere çok yönlü sosyal destek sağlar ve onları toplumdan alır, yetiştirerek geleceğe hazırlar ve tekrar topluma sunar. Bununla birlikte, “okuldaki eğitsel çabaları engelleyen her türlü davranışa” istenmeyen davranış denilmektedir (Başar, 1994). İstenmeyen davranışlar yıkıcı olmayandan yıkıcı olana kadar geniş bir davranış dağılımını kapsamaktadır. Saldırganlık ve şiddet içeren öğrenci davranışları da okullarda bu davranışlar kapsamında yer almaktadır. Okulda meydana gelen şiddet olayları sık sık gazetelerde haber olmakta ve halkın dikkatini ve ilgisini çekmektedir. Ancak diğer saldırgan davranışlar çok fazla tartışılmamaktadır. Çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olan diğer zararlı ve saldırgan davranış biçimleri de eğitimcilerin ve okul sosyal hizmet uzmanlarının ilgisini çekmelidir. Bahsedilen zararlı ve saldırgan davranışlar dışa dönük, rahatsız edici davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Dışa dönük, rahatsız edici davranışların içinde sınıf içi davranış problemleri, tehdit ve cinsel taciz yer almaktadır. Sınıf içi davranış problemleri, “öğrencilerin sıralarını terk etmelerini, bağırma, gürültü ya da düzensiz olmalarını, öğretmenin yönergelerine uymamayı ve kopya çekmeyi” içermektedir.

OKULLARDA AKRAN CİNSEL TACİZLERİNİN DOĞASI VE KAPSAMI

Akran cinsel tacizi, eğitimcilerin ve sosyal hizmet uzmanlarının karşılaştıkları önemli bir problemdir. Akran cinsel tacizleri ile ilgili olarak yapılmış önde gelen bir çalışma, kızların yüzde 85’inin ve erkeklerin de yüzde 76’sının okulda bir biçimde cinsel tacize maruz kaldıklarını ve bunların yüzde 25’inin de sık sık bu tacizlerin hedefi oldukları bildirmektedir (American Association of University Women [AAUW], 1993). AAUW çalışması tarafından yapılan bir çalışmada akran cinsel tacizinin türleri, cinsel yorumlarda bulunma, cinsel dedikodular yayma gibi fiziksel olmayan biçimlerden, dokunma, tutma, çimdikleme gibi fiziksel olanlara kadar değişiklik göstermektedir. Kızların yüzde 65’i ve erkeklerinde yüzde 45’i tarafından bildirilmiş olan cinsel tacizin en yaygın biçimi cinsel içerikli yorumların, şakaların, hareketlerin ya da bakışların hedefi olmaktır. Kızların yüzde 65’i ve erkeklerin de yüzde 42’si tarafından bildirilmiş olan ikinci en yaygın cinsel taciz biçimi dokunulma, sıkılma ya da çimdirilme olarak ortaya çıkmaktadır. Okul görevlileri var olan cinsel tacizleri minimize etmek için neler yapıyorlar? Dava açılması riski cinsel tacize karşı gittikçe artan sayıda okulun yaptırımlar uygulamaları ile sonuçlanıyor olsa da temel müdahale stratejisi olarak davaların kullanılması yetersiz görünmektedir. Davalara odaklanmaktan daha ziyade, Kopels ve Dupper (1999) müdahalelerin pro-aktif (önceden engelleyen) ve kapsamlı olması gerektiğini ve düşmanca okul atmosferine katkı sağlayan faktörlerin ortadan kaldırılmasına odaklı olması gerektiğini ifade etmektedirler (s. 454). Bu müdahaleler, akran cinsel tacizine karşı net politikaların, şikâyetle bulunma prosedürlerinin, kurbanlara uygun yardımın ve öğrenci ve öğretmenler için duyarlılık eğitimlerinin geliştirilmesini içermelidir.

OKULLARDA SALDIRGANLIK/ŞİDDET

Saldırganlığın en basit ve oldukça kabul gören tanımlarından biri, davranışçı yaklaşım açısından yapılan tanımdır. Bu tanıma göre bir davranış başkasına zarar veriyorsa saldırgan davranış olarak nitelendirilir. Duygusal tanımlara göre saldırganlık, öfke duygusunun yol açtığı bir davranıştır. Gündüz tanımlara göre bir davranışın saldırgan nitelikte olup olmadığını niyet belirler (Aktaş, 2001). Freedman, Sears ve Carlsmith (1989: 191), saldırganlığın en yalın tanımının “başkalarını inciten ya da incitebilecek her türlü davranış” olduğunu ancak bu tanımın davranışta bulunan kişinin niyetini içermediğini; niyet dikkate alındığında ise saldırganlığın “başkalarını incitmeyi amaçlayan her türlü davranış” olarak tanımlanabileceğini belirtmektedirler. Saldırganlık kavramıyla birlikte kullanılan bir kavram da şiddettir (violence) ve çoğu zaman bu iki kavram birbirinin yerine kullanılabilir. Okullarda Saldırganlık ve Şiddet Okullarda saldırganlık ve şiddetin görüntüsü, bir öğrencinin bir kişiye (öğrenci, öğretmen, yönetici gibi) küfür etmesinden, fiziksel zarar vererek sözlü tehditte bulunmaya, okul koridorunda iterek düşürmeye, kavga etmeye, silahla bir başka kişiyi tehdit etmeye, tecavüz etmeye/tecavüze teşebbüse, bıçakla yaralamaya veya öldürmeye ya da uyuşturucu / alkol alarak okula gelmeye kadar uzanan farklı biçimleri olabilir. ABD’deki okullarda bu tür davranışlar, 1980’lerden sonra artmaya başlamıştır. Olweus (1991) 7–16 yaşlarındaki 130.000 öğrenciyi inceleyerek gerçekleştirdiği çalışmasında, öğrencilerin %5-9’unun düzenli olarak saldırıya ve şiddete uğradığını rapor etmiştir. İngiltere’de yapılan bir başka çalışmada 11-16 yaşlarındaki 4700 gencin % 75’inin fiziksel olarak saldırıya uğradığı saptanmıştır. Ülkemizde yapılan araştırmalar da okullarda

saldırıcılık ve şiddet olaylarının dikkat çekici oranda olduğunu ortaya koymaktadır. (Öğülmüş, 1995; Pişkin, 2003; Karaman-Kepenekçi ve Çinkır, 2003; Durmuş ve Gürkan, 2005; Yavuzer, Gündoğdu ve Dikici, 2009). Özcebe vd. (2006) Ankara ilinde üç farklı lisede son üç ay içinde öğrencilerin %16,1'inin şiddete maruz kaldığını, %8,8'inin şiddet uyguladığını, %20,6'sının hem şiddete maruz kaldığını hem de şiddet uyguladığını ve herhangi bir nedenden dolayı öğrencilerin şiddet olayı ile karşılaşma oranının %45,5 olduğunu saptamışlardır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Komisyonu Raporuna (2007) göre, 2006-2007 öğretim yılında son üç ay içerisinde ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrencilerin %22'sinin fiziksel, %53'ünün sözel, %26,3'ünün duygusal ve %15,8'inin cinsel şiddet ile karşılaştığı saptanmıştır. Ayrıca öğrencilerin %35,5'inin fiziksel, %48,7'sinin sözel, %27,6'sının duygusal ve %11,7'sinin cinsel şiddet uyguladığı saptanmıştır. Okullarda ortaya çıkan saldırıcılık türlerini Moeller (2001), çeşitli kategorilerde sıralamıştır:

1. Düşük Düzeyde Saldırıcılık: Kötü sözler söyleme, itme, dürtme, olumsuz sözler içeren duvar yazıları yazma ve hırsızlık yapma gibi davranışları kapsamaktadır.
2. Taşınmaz Mala Karşı Saldırıcılık (Vandalizm): Okulda kullanılan mallara kasıtlı olarak zarar verme, yangın çıkarma gibi okullarda ciddi zararlar ortaya çıkaran eylemler olarak tanımlanmaktadır.
3. Tehditler: Öğrencinin diğer bir öğrenciyi açık bir şekilde tehdit etmesi durumunu içerir. Öğretmenlerin raporuna göre okullarda çok fazla yaşanan durumlardan biridir.
4. Fiziksel Saldırıcılık: Alay etme, zorbalık, cinsel saldırı, tecavüz, tartışma, kavga etme, silah taşıma ve kullanma tehdidi ya da kullanma, çocuk kaçırmaya, rehine alma, bombalama ve bıçaklama gibi davranışlar fiziksel saldırıcılık kapsamındadır.

İÇER DÖNÜK DAVRANIŞ PROBLEMLERİ

Okullarda sıklıkla dışa dönük olumsuz davranış problemleri gözlenmektedir. Bu davranışlar başka öğrencilere zarar vermesi nedeniyle de dikkati çekmekte ve kayıtlara girebilmektedir. Hâlbuki okullarda birçok içer dönük davranış problemleri olan çocuk bulunmaktadır ancak bu çocuklar sorunlarını çoğunlukla kimseye hissettirmeden, yardım almadan çözümlemeye çalışmaktadır. Çocuk ve genç nüfusun yüzde 10 ila 15'i yaşamlarının herhangi bir döneminde, bazı depresyon belirtileri göstermektedir. Depresyon nedenleri kaygı, korku, yalnızlık, utangaçlık gibi nedenlerle oluşabilmektedir. Endişe (Kaygı) ve Korku Endişe (kaygı) korkudan ayrı gerçek dışı tuhaf bir duygudur. Korku, gerçek bir tehlikenin varlığından kaynaklanmaktadır. Endişe ise ortada görünür bir tehlike yokken kişiyi boğucu bir sıkıntının; "kötü, tehlikeli bir şey olacak" duygusunun, dehşete düşüren bir korkunun kuşatması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Endişe, öğrencilerin fiziksel, zihinsel, duygusal, sosyal ve ruhsal sağlıklarını etkilemektedir. Öğrencilerde endişenin artmasına sebep olan bazı faktörler vardır. Bunlar; hastalık, yaralanma, yetersiz beslenme, aşırı kilo, kötü aile yaşamları, hayatta bir amaç bulamamadır. Öğrencilerin endişe yaşamalarına neden olan durumlar arasında; okul şartları, akademik başarıya verilen önem, arkadaşlarına göre daha iyi performans sergilenmesinin istenmesi, değerlendirmeye tabi tutulacağını bildikleri aktiviteler ile uğraşmaya zorlanma, okul ya da sınıf değiştirme, müfredat dışı aktivitelerde mükemmel olma yönünde konulan baskılar, diğer öğrencilerden gelen baskılar, okulun büyüklüğü, sıcaklık ve yetersiz havalandırma, gürültü, kalabalık, hijyen ve temizlik, öğretime ulaşılabilirlik, öğretmenin kişiliği ve davranışları sayılabilir. Okul korkusu yaşayan çocukların temel özellikleri; okula gitme konusunda büyük güçlük çekmek, okula gitme ihtimali ortaya çıktığında hasta hissetmek ve ebeveynlerinin bilgisi dâhilinde okula gitmeyip evde kalmaktır. Yalnızlık/Utangaçlık Okullarda öğrencilerin yaşadıkları sorunlardan biri de yalnızlıktır. Yalnızlık kavramı, ait olma ile çok yakından ilişkilidir. Ekonomik, sosyal ve psikolojik açılarından ait olma hissini yaşayamayan öğrenciler, yalnızlıkla karşı karşıya gelmektedir. Bazen onlarca kişinin içinde insan, kendini yalnız hissedebilmektedir. Okullarda yaygın olarak yaşanan akran zorbalığı, akran ilişkilerinde zayıflık ve dışlanma da yalnızlığa neden olmaktadır. Yalnız öğrencilerle benzer özellikler gösteren bir diğer öğrenci grubu da utangaç ve çekingen olanlardır. Nispeten sessiz olan bu öğrenciler akademik açıdan, sosyal açıdan ve çalışma açısından tek başlarına olmak istemektedirler. Ancak utangaçlık sosyal durumlara katılma, diğerlerinin varlığından rahatsızlık ve huzursuzluk duyma, abartılı bir biçimde tavırlara dikkat etme ve bunların bir bileşeni ile sonuçlandığında sorun olmaya başlar. Yas Tutma (Acı Çekme) Ölüm hayatın bir parçasıdır ve çocuklar da aralarında evcil hayvanlarının da bulunduğu sevdiği canlıların ölümlerini yaşayacaklardır. Ne şekilde olursa olsun sevdiklerinden ayrılma acı çekme ile sonuçlanır. Kayıp yaşayan çocuklar okula uyum sağlama konusunda güçlük çekebilirler ve konsantrasyon eksikliği, görevleri yerine getirme yetersizliği, yorgunluk, aşırı duygu gösterimleri ya da bunların bileşenleri gibi davranışlar gösterebilirler. Depresyon ve İntihar Araştırmalar göstermektedir ki belirli tiplerdeki kısa süreli psikoterapi, özellikle de Bilişsel-Davranışçı Terapi (BDT) çocuklarda ve gençlerde depresyonu hafifletme de oldukça işe yarayabilmektedir. Okul temelli program olan İntihar Önleme Programı, öğrencilere stres ve depresyonu nasıl görmeleri gerektiğini öğretmek, onların baş etme ve problem çözme becerisi geliştirmelerini sağlamak ve arkadaş desteğini nasıl kullanmaları gerektiğini öğretmek için bilişsel-davranışçı yaklaşımı kullanmaktadır. Yapılan bir çalışma, intihar etmeyi düşünen çocukların "değerlendirilmesinde ve tedavisinde" özellikle okul sosyal hizmet uzmanının bulunması gerekliliğine işaret etmiştir. İntihar etme düşüncesine sahip olan öğrencilerin genellikle bazı işaretler sergilediklerine inanılmasına rağmen, öğretmenler genellikle bu işaretleri fark edememekte ve uygun önlemleri alamamaktadır. Bunun nedeninin, çoğu lise öğretmenin sınıfındaki öğrenci sayısının fazlalığı ve sınıflarındaki öğrencilerin sürekli değişmesinden dolayı, öğrencileriyle kişisel ilişkiler geliştirmeye vakit bulamıyor olmaları olabilir. Öğrenciler sınıf arkadaşları hakkında çok gizli bilgilere sahip olabilecekleri için okul sosyal hizmet uzmanları öğrencileri intihara ilişkin risk faktörleri hakkında bilgilendirmeli ve arkadaşlarından herhangi birinin intihar etme düşüncesi olduğunu fark ettiklerinde bu tür bilgileri okul sosyal hizmet uzmanları ya da danışmanları ile paylaşmaları gerektiği hakkında bilgilendirilmelidirler. Eğer bir intihar gerçekleşirse okul sosyal hizmet uzmanları ortaya çıkabilecek sorunları en aza indirmek ve "benzer" intiharları önlemek için bazı girişimlerde bulunabilirler. Çocuklarda ve gençlerde görülen depresyon, intihar etme olasılığı ile bağlantılı

olduğundan, okul sosyal hizmet uzmanlarının ve diğer okul çalışanlarının çocuklarda görülen depresyon belirtilerine karşı tetikte olmaları gerekir. Bazı standart değerlendirme araçları, olası depresyon vakalarını tespit etmek amacıyla çocukların ve gençlerin izlenmesi için geliştirilmiştir. İçe Dönük Davranış Problemlerinin Üstesinden Gelmek İçin Kanıtlanmış ya da Umut Vaat Eden Öğrenci Odaklı Müdahaleler Duygusal ve davranışsal problemler gösterme riski olan öğrencileri tanımlamak ve bunlara müdahale etmek için hazırlanmış olan en saygın okul-temelli programlardan biri Ruh Sağlığını Birincil Önleme Projesi'dir. Endişe ve Korku Bazı bilişsel ve davranışçı (C-B) müdahalelerin (modelleme, sistematik duyarsızlaştırma, içsel patlama ve taşkınlar için terapi) çocuklarda ve gençlerde endişe ve korkuyu azaltmada etkili olduğu ortaya çıkmıştır. C-B müdahalelerinin tamamı öğrencilere, belirli düşünme becerilerini geliştirme ve hayatının herhangi bir döneminde korkulan bir nesne ya da durum ile karşılaşıldığında bu durumla baş etme becerisi kazanma üzerine odaklanmaktadır. King ve Ollendick (1989)'e göre "modelleme", endişe yaratan durumlarda korkusuz davranışı ve korkulan durumun üstesinden gelmek için arzu edilen tepkileri göstermeyi gerektirir. "Sistematik duyarsızlaştırma", korkulan nesnelere karşı, aşamalı rahatlama eğitimi, korku üreten dürtülerin hiyerarşisinin geliştirilmesi ve rahatlama teknikleri yoluyla sistematik bir biçimde duyarsızlaştırılma tekniğidir. Ruh Sağlığını Birincil Önleme Projesi (RSBÖP), yaklaşık 40 yıldan beri sosyal problem çözme becerilerini öğretmekte, boşanmış anne babaları olan çocuklara yardımcı olmakta, akran ilişkilerini kolaylaştırmakta ve iş birliği öğrenmeyi desteklemektedir. RSBÖP, ruh sağlığı hizmetlerinde tek başına ruh sağlığı personelinin yeterli olamayacağı, bu personelin ek desteklere ihtiyaç duyan çocuklara gerekli yardımı sağlamada yetersiz olacağı fikrinden ortaya çıkmıştır. RSBÖP projesi özellikle içsel sorunlu davranışlar sergileyen çocuklar ile başarılı sonuçlar vermektedir. Endişenin Önlenmesi Projesi, endişe ile alakalı problemlerin ilerlemeden önlenmesi için çocuklara bilişsel, davranışsal ve psikolojik başa çıkma stratejilerini kullanmayı öğretmek amacıyla hazırlanmıştır. Queensland Endişeyi Önleme ve Erken Müdahale Projesi'nin geniş kapsamlı ve uzun süreli bir değerlendirmesine göre bu programa katılmış olan endişeli ancak depresyon bozukluğu olmayan çocuklar, program bittikten altı ay sonra yapılan değerlendirmede, kontrol grubunda yer alan öğrenciler ile karşılaştırıldıklarında, daha az içsel bozukluklar geliştirmişlerdir. Ümit vaat eden diğer bir program da 'Stresi Azaltma Eğitimi' dir. 13 seanstan oluşan okul temelli bu program, olumsuz duygusal gelişmeleri ve stres ile alakalı diğer psikolojik problemleri bilişsel yeniden yapılandırma, problem çözme ve endişe yönetimini kullanarak azaltmak amacı ile hazırlanmıştır. Yalnızlık/Utangaçlık Okuldaki yalnız ve utangaç çocuklara yardımcı olmak için özel uygulamaları destekleyen araştırmalar çok fazla değildir. Bazı araştırmacılar utangaç çocuklara yardımcı olmadıkça kullanılabilecek bazı pratik stratejiler geliştirmişlerdir. Bu stratejilerin bazıları okul sosyal hizmet uzmanları tarafından kullanılmaktadır. İlkokul öğrencilerini hedef alan çeşitli sosyal beceri geliştirme programlarında olduğu gibi utangaç çocukların sosyal beceriler ile ilgili olarak doğrudan eğitime ihtiyaçları olabilir. Yas Tutma (Acı Çekme) Okul sosyal hizmet uzmanlarının, bir ölüm ya da kayıp tecrübesi yaşamış öğrenciye, okula geri dönüşünden hemen sonra başsağlığı dileğinde bulunmaları önemlidir. Kayıplar her bir kişinin kimlik dokusunun bir parçasıdır. Bir ölüm ya da boşanmanın yıl dönümünün hatırlanması, ölmüş olan bir kişinin niteliklerinin hatırlanması ya da kaybedilen bir hayvanın hatırlanmaya devam edilmesi bu ilişkilerin devamı için gereklidir. Birçok yas tutan çocuk için okul, hayatlarındaki en istikrarlı ve tahmin edilebilir yer olabilir. Okullar yas tutan öğrenciler için bazı imtiyazlar sağlayabilirken yas tutan öğrenciler mümkün olduğunca normal işlevlerini yürütmeleri için teşvik edilmeli ve gerekiyorsa uygun olmayan davranışlara sınırlamalar getirilmelidir. Yas tutan bir çocukla birlikte olduktan sonra oldukça duygulanmak ya da kendini üzgün hissetmek çok doğaldır. İdeal olanı, her okul çalışanı, destek sağlanması gerektiğinde sürekli yardım alabilecekleri biri olmalıdır. Bu durum okul çalışanlarının yas tutan öğrencilere gösterebilecekleri sıcaklık ve empatiyi oldukça fazla geliştirebilir. Okul sosyal hizmet uzmanları ve diğer okul çalışanları, öğrenciler ya da toplum için önemli olan günleri veya yıl dönümlerini hatırlamak için "anma panoları" oluşturabilirler. Depresyon ve İntihar Okul temelli program olan İntihar Önleme Programı, öğrencilere stres ve depresyonu nasıl görmeleri gerektiğini öğretmek, onların baş etme ve problem çözme becerisi geliştirmelerini sağlamak ve arkadaş desteğini nasıl kullanmaları gerektiğini öğretmek için bilişsel-davranışçı yaklaşımı kullanmaktadır. Yapılan bir çalışma, intihar etmeyi düşünen çocukların "değerlendirilmesinde ve tedavisinde" özellikle okul sosyal hizmet uzmanının bulunması gerekliliğine işaret etmiştir. İntihar etme düşüncesine sahip olan öğrencilerin genellikle bazı işaretler sergilediklerine inanılmasına rağmen, öğretmenler genellikle bu işaretleri fark edememekte ve uygun önlemleri alamamaktadır. Bunun nedeninin, çoğu lise öğretmenin sınıflarındaki öğrenci sayısının fazlalığı ve sınıflarındaki öğrencilerin sürekli değişmesinden dolayı, öğrencileriyle kişisel ilişkiler geliştirmeye vakit bulamıyor olmaları olabilir.

Giriş

Sosyal problemler, evin kapısından çıkınca karşılaşılan problemlerden değildir. Bu problemler, çocuğun okulda sergilediği akademik performansı ve diğer davranışlarını da etkiler. İstismar edilmiş çocuklar depresyonda olabilirler ve okulda arkadaşları ile etkileşimde bulunma konusunda güçlükler yaşayabilirler. Bazı sosyal problemler gelir ve etnik köken ile yakından ilişkiliyken diğerleri bunlardan bağımsızdırlar. Bu bölümde okulda, çocukların sosyal, duygusal ve akademik başarılarını etkileyebilen bazı sosyal problemler ele alınacaktır. Bununla birlikte sosyal problemleri yaşayan çocukların özel gereksinimlerini karşılamada etkili olduğu kanıtlanmış örnek öğrenci odaklı müdahaleler anlatılacaktır.

Okuldan Kaçma

Okuldan kaçma davranışı eğitimde ciddi bir sorundur. Öğrencilerin okuldan kaçmasının okulu sevmeme, öğretmeni sevmeme, dersi sevmeme, okuldaki şiddet, taciz gibi olumsuz durumlar, başarısızlık korkusu, öğrenme güçlüğü, öğrenci gruplarının etkisi, eğlence, sınav endişesi, içki, sigara gibi alışkanlıklar, aile baskısı, aile ilgisizliği, dikkat eksikliği, kültür çatışması gibi birçok sebebi olabilir. Okuldan kaçma davranışı da günümüzde dünya ve Türkiye’de birçok okulda önemli bir sorundur ve okuldan kaçma "başiboşluğun" en güçlü göstergelerinden biridir. Öğrenciler var olan şiddetin mağduru olmaktan korkma, öğretmenlerin ders anlatımlarından sıkılma ya da akademik olarak sürekli diğer öğrencileri yakalamaya çalışmaktan yorulma, ailesel veya kişisel nedenler, kardeşine bakma gibi birçok nedenden dolayı okuldan kaçma davranışı sergileyebilmektedirler.

Okulu Bırakma

Tüm dünyada teknolojinin ilerlemesiyle birlikte, okullaşma oranları artış göstermektedir. Özellikle büyük şehirlerde bu oran daha da yüksektir. Okulu bırakmanın sosyal ve kişisel maliyetleri büyük sorunlara yol açmaktadır. Okulu bırakmanın sebeplerden bazıları okul ile ilgili unsurlardan kaynaklanmakta, bazıları da kişisel unsurlardan kaynaklanmaktadır. Bazı gençler, okullarını tamamen kişisel sebeplerden dolayı bırakmalarına rağmen, okul sosyal hizmet uzmanları okuldan ayrılma sorununu sadece kişisel faktörler ile sınırlamamalıdır. Okul sosyal hizmet uzmanları, okulu bırakma ya da bıraktırılma nedenlerini incelerken aynı zamanda okuldan kaynaklanan rahatsız edici unsurlara da odaklanabilmelidirler. Evsizlik Stewart B. McKinney Evsizlere Yardım Yasası evsiz insanı, "Sabit, düzenli ve yeterli imkânlarla geceleyecek bir yeri olmayan ya da temel barınma yeri olarak devletin işlettiği bir sığınma evini kullanan ya da kurumsal olarak geçici kalacak yer sağlanan kişi veya insanların yaşaması için dizayn edilmemiş olan bir kamusal alanda kalmak zorunda olan kişi" olarak tanımlamaktadır. İllionis’teki evsiz çocukların ve gençlerin eğitim problemleri ile ilgili olarak yapılan bir çalışma, okul sosyal hizmet uzmanları ve eğitimciler için en acil ele alınması gereken problemin, evsiz çocukların okula kayıt yaptırmalarını engelleyen durumlar olduğunu ortaya koymuştur. Koruyucu Bakım Temel olan, yoksul ailelere yapılan sosyal yardımlar ve diğer destekler ile korunma ihtiyacında olan bu çocukların kendi ailesinin yanında bakılmasının sağlanmasıdır. Bu yaklaşım “çocuğun yüksek yararı” göz önünde tutularak biyolojik ailesi ile yaşamını geçirmesini öngörür. Ancak bunun sağlanamayacağı ortamlarda evlat edinme ve koruyucu aile modelleri özendirilmektedir. Koruyucu bakımdaki çocuklar biyolojik ebeveynlerinin okula gitmeleri yönünde onları zorlamamaları nedeniyle okula devamsızlık yapmakta, okuldan korkmakta ve başarısızlık beklentisi içinde olmaktadır. Koruyucu bakımdaki çocuk ve gençlerin eğitimsel gereksinimlerini karşılamada temel engel, okul çalışanları ile çocuk refah sistemi arasındaki iş birliği eksikliğidir. İhmal ve istismar Fiziksel ve cinsel istismar, çocukta güvensiz bağlanma, travma sonrası stres bozukluğu, ilişki kurmada bozukluklar, hiperaktivite ile bağlantılı dikkat bozukluğu, depresyon, arkadaşlar ile düzgün olmayan sosyal ilişkiler gibi birçok sağlık probleminin yaşanmasına neden olabilmektedir. İstismar edilmiş çocukların, gelişim dönemine, istismarın türüne, istismar sıklığına ve süresine, istismar ortaya çıktığında ailenin verdiği desteğe bağlı olarak kısa ya da uzun süreli ruh sağlığı problemleri yaşayabilirler. Okul sosyal hizmet uzmanları fiziksel ve cinsel istismar ile ilgili işaret ve belirtiler hakkında okulda çalışanları bilgilendirme konusunda önemli bir role sahiptirler. Okul sosyal hizmet uzmanlarının görevi, öğretmenler ve diğer okul çalışanlarının yasalar tarafından bu tür vakaların bildirilmesi konusunda yükümlülüklerinin olduğunu anlatılarak farkındalık kazanmalarını sağlamaktır.

Boşanma ve Ayrılma

Türkiye boşanma sayısı çok az olan, son otuz yılda on binde 3-8 arasında boşanma oranı gösteren

ülkelerden biri olarak görülmektedir. Yapılan çalışmalar Dünya'nın birçok ülkesinde çocukların tek ebeveyn ile yaşadığını göstermektedir. Bu durum oldukça sıkıntılıdır, çünkü yapılan araştırmalar göstermektedir ki babası olmadan büyüyen çocuklar, maddi durumları iyi olsa bile, muhtemelen daha endişeli, arkadaşları ile iyi geçinememekte, hiperaktivite gibi çeşitli sorunlar yaşamaktadırlar. Bu durumun ardında yatan sebeplerin arasında, ebeveynlerden bir ya da ikisinin ölümü, ebeveynlerin çocuklarını terk etmeleri, boşanma, evli olmayan annelerin sayısında görülen artış, uyuşturucu bağımlılığı, zihinsel hastalık ya da ebeveynlerin hapse atılması gibi sebepler yer almaktadır. Gözlemler ve çalışmalar boşanmış ailelerde çocuklarda görülen değişiklikler pek çok bakımdan ayrılan veya boşanan ana babalardaki değişikliklere koşut olduğunu göstermektedir. Madde Bağımlılığı Çocuk, ergen ve genç erişkinlerde görülen madde bağımlılığı sorunu ülkemizde ve dünyada uzun süredir var olan bir sorundur. Yapılan çalışmalar ve uygulanan politikalar da beklenen sonucu vermemiş ya da istenen sonucu verse de beraberinde bireyi yalnızlaştıran, baş etmek zorunda olduğu problemlerin sayısı artarken baş etme becerilerini azaltan ve bu durumda "çözümü" sağlıklı olmayan desteklerle ve dengelerle sağlayan bireyler ve gruplar oluşumuna neden olmuştur. Günümüzde dünyanın pek çok ülkesi ve Türkiye'de yasa dışı madde kullanımı gençler arasında yaygındır. Alkol kullanma oranı arttıkça yasal olmayan madde kullanım oranı da artmaktadır. Alkol ve madde kullanımı, akademik başarının düşmesine, okula gitmemeye, suça karışma, okulu bırakma gibi sorunların yanı sıra çocuğun sosyal, psikolojik ve biyolojik olarak birçok sorun yaşamasına neden olabilmektedir. Gençlerde Cinsel Davranışlar/Hamilelik/Ebeveynlik Genç yaşta hamile kalmanın ve çocuk doğurmanın olumsuz sonuçları hem anneyi hem de çocuğu etkilemektedir. Genç annelerin çocukları genellikle düşük kilolu olarak doğmakta; sağlık ve gelişim problemleri yaşamakta ve genellikle yoksul olmakta, istismar edilmekte ya da ilgisiz büyümektedirler. Ayrıca, genç yaşta hamile kalma topluma yaklaşık 7 milyar dolarlık bir gelir ve vergi kaybına, kamusal yardım ihtiyacının çocuk sağlığı harcamalarının koruyucu ailelerin ve suç oranlarının yol açmaktadır. Genç yaşta hamile kalmayı önlemede genç erkekleri hedef almak önemlidir. Sosyal Problemler Yaşayan Çocuk ve Gençleri Hedef Alan Kanıtlanmış ya da Ümit Vaat Eden Öğrenci Temelli Müdahaleler Okuldan Kaçma Cezalandırıcı yaklaşımların tek başına etkili olduğunu gösteren hiçbir kanıt olmamasına rağmen, çoğu okul ve toplum, okuldan kaçma ile baş edebilmek için cezalandırma ağırlıklı yaklaşımları benimsiyor gibi gözükmektedir. Ceza ve ödüllendirme yaklaşımını kullanan birçok okul vardır. Okul sosyal hizmet uzmanları, ebeveynlere ve okuldan kaçan çocuklara doğrudan hizmetler sunmanın yanı sıra disiplin uygulamalarında ve okuldan kaçan çocuklar ile ilgili diğer uygulamalarda daha fazla esnekliği desteklemelidirler. Ayrıca okula daha fazla gelme konusunda çaba sarf eden, devamsızlığı olan öğrencileri fark etmeli ve ödüllendirmeyi amaçlayan programları desteklemelidirler. Devamsızlık yapan çocukların ebeveynlerini mahkemeye çıkarmak sadece son alternatif olarak kullanılmalıdır. Okulu Bırakanlar/Bırakılanlar Geçtiğimiz son on yılda, GED gibi alternatif programlar yoluyla lise eğitimini tamamlayan gençlerin oranında artış meydana gelmiştir (Kaufman vd., 2000). Daha önceden çeşitli nedenlerle okulu bırakmış öğrencilerin, liseden mezun olmak için bu türden alternatiflere gereksinimleri olacaktır. Ancak okul sosyal hizmet uzmanlarının, koruyucu ve önleyici hizmetler odağında, mezuniyet öncesinde öğrencilerin okuldan ayrılmalarına neden olan okul şartlarının değiştirilmesine odaklanmaları büyük önem taşımaktadır (bkz. Tablo 2.1.). Okul sosyal hizmet uzmanlarının koruyucu ve önleyici hizmetler sunması, okul risk faktörlerinin etkisini azaltarak mezun olmadan önce okulu bırakanların sayılarında bir düşüş sağlayacaktır. Okulları "sıfır toleransın ve önlemenin olduğu yerlerden", "öğrenme yerlerine" dönüştürmek için hazırlanmış bazı programlar mevcuttur. Evsizlik Stewart B. McKinney Evsizlere Yardım Yasası'nın maddelerine bağlı olarak şehirlerdeki çoğu okul, evsiz çocukların ve gençlerin okulda başarılı olmalarına yardımcı olmak için bazı stratejileri uygulamaya koymaya başladı (Schwartz, 1995). Bazı okullar özel yemek programları, depolama alanları, kıyafet ve sağlık hizmetleri sağlayarak evsiz çocukların temel gereksinimlerini karşılamaktadırlar. Okul sosyal hizmet uzmanlarının, evsiz çocukların ve gençlerin eğitimsel gereksinimlerini karşılamak için programların geliştirilmesinde ve bu programların uygulanmasında, tüm okul çalışanlarının ve toplumun daha geniş katmanlarının desteğinin sağlanmasında önemli rolleri vardır. Koruyucu bakım Okul sistemi ile çocuk refah sistemi arasında var olan iş birliği eksikliğini ortadan kaldırmak amacı ile Amerika'da bazı topluluklar daha yakın ilişkiler oluşturmak ve evlatlık çocukların eğitimsel gereksinimlerini daha iyi karşılamak için yoğun çabalar göstermektedirler. Okul sosyal hizmet uzmanları bu türden programların desteklenmesi ve programın uygulanmasında yardım sunabilirler. Bazı araştırmacılar, içinde okul sosyal hizmet uzmanlarının da yer aldığı okul çalışanlarının, koruyucu aileden olan çocuklara yardımcı olmak için gerçekleştirebilecekleri bazı somut adımlar öne sürmüşlerdir. İstismar ve ihmal Okuldaki sosyal hizmet uzmanları birkaç biçimde çocuk istismarı konusunu ele alabilirler. Okul personeli ile çocuk koruma hizmetlileri arasında var olan iş birliği çok önemlidir. Okuldaki sosyal hizmet uzmanları ayrıca toplumdaki meslek sahiplerini (örneğin, eğitimciler, doktorlar, avukatlar, polisler ve diğer zihinsel sağlık ile ilgili meslek sahipleri) bir araya getiren çocuk koruma takımlarının önemli üyeleri olarak katılımında bulunabilir ve çocuk istismarları ile ilgili durumlar hakkında alınan kararlarda söz sahibi olabilirler.

er. Okuldaki sosyal hizmet uzmanları ayrıca istismar kurbanlarına doğrudan müdahale edebilirler ve istismardan sorumlu olanın kurban olduğu yönünde var olabilecek yanlış bir inancı ortadan kaldırmak için yardım sunarlar. Boşanma ve ayrılma Boşanma Müdahale Programı Çocukları (CODIP) ve Çocuk Destek Grubu (CSG) boşanmış ebeveynlerin çocukları ile çalışmada etkinliklerini kanıtlamışlardır. CODIP okul temelli bir grup müdahale programıdır ve boşanmanın yol açmış olduğu davranışsal ve duygusal sorunları hafifletmek için dizayn edilmiştir. Çocuk Destek Grubu (CSG) boşanmış olan ebeveynlerin çocukları için 14 haftalık okul temelli bir programdır. Stolberg ve Mahler (1994) ve Greenberg vd. (2000)'a göre, CSG üç ana bileşenden oluşmaktadır: "destek ya da özel konular", "beceri oluşturma" ve "beceri aktarımı". Destek ya da özel konular bileşeninde yer alan özel konuların tartışılması karikatürler, resimler, gazete makaleleri ve oyunlar vasıtası ile gerçekleştirilir. Beceri oluşturma bileşeni, çocuklara duyguları tanımlama ve bunları sıradan olaylar ile ilişkilendirme şeklindedir. Duygularını ve olayları ifadeler ile başkalarına anlatabilme öğretilir. Madde Kullanımı Yapılan birçok araştırma, günümüzde tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de madde kullanımının arttığı ve kullanım yaşının da ortaokul seviyelerine kadar düştüğü bulunmuştur. Madde bağımlılığıyla mücadele kapsamında kamu kurumları ve diğer kurumlar birçok önleme ve tedavi programları uygulamaktadırlar. Okul sosyal hizmet uzmanları için özel bir önem arz eden konu, tedavinin okul ile ilgili olan kısmı ve tedavi programlarının okul sistemleri ile daha yakın ilişki içinde çalışması ve okul tedavi personeli ile bağlantı kurmasıdır. Gençlerde Cinsel Davranış/Hamilelik/Ebeveynlik Riskli cinsel davranışın içerisinde erken yaşta ve korunmasız cinsel ilişkiye girmek tanımlanmaktadır. Erken yaşta cinsel ilişkiye girme tartışmalı bir kavramdır. Hangi yaşta cinsel ilişkiye girilmesi gerektiğine ilişkin alt sınırlar (cinsel ilişkiye girme yaşının erken olması) kültürden kültüre farklılık gösterebilir. Erken yaşta ve korunmasız cinsel ilişkiye girme batıda da pek çok ülkede önemli bir sorundur.

GİRİŞ

Özel durumu olan ve farklı gelişim gösteren çocukların eğitimleri için normal eğitimden farklı olarak özel yetiştirilmiş personel, özel geliştirilmiş programlar, özel araç gereçler ve bazen özel düzenlenmiş bir çevre gerekmektedir.

ENGELLİ BİREYLERİ TANIMLAYAN TEMEL KAVRAMLAR

Dünya Sağlık Örgütü (1981) yetersizlik, özürlülük, sakatlık ve engellilik kavramlarını ayrı olarak tanımlamıştır. “Özürlü” kavramı özürlülük olgusunu nesnelleştirirken “engellilik” kavramı bireyin yetersizlik nedeniyle kendinden beklenen rolleri yerine getirememesi durumunu ifade etmektedir. Türk Millî Eğitimi Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018)’nde özel eğitim; akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitim olarak ifade edilmektedir. Engelli Olma Nedenleri Engellilik, birtakım ihmaller, tecrübesizlikler, bilgi eksikliği ve elde olmayan nedenlerden dolayı oluşmaktadır. Özel Eğitim İhtiyacı Olan Bireylerin Sınıflandırılması Özel eğitim ihtiyacı olan bireyler genellikle şu şekilde sınıflandırılmaktadır: Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB): Aşırı hareketlilik-dikkat eksikliği ve dürtüsellik olarak sınıflandırılabilen üç temel belirti kümesinden oluşan nörodavranışsal bir durumdur. Duygu Davranış Bozukluğu: Davranış bozuklukları çocuğun çeşitli ruhsal ve bedensel nedenlere bağlı, iç çatışmalarını davranışlarına aktarması sonucu ortaya çıkar. Yaygın Gelişimsel Bozukluk-Otizm: İçe dönüklük hastalığıdır. Klinik semptomları; oyun, dil, ilişki kurma ve bilişsel alanda görülen beyin iletişim sistemindeki bir bozukluktur. Dil ve Konuşma Sorunları: Herhangi bir nedenle konuşamama veya konuşmanın hızında, akıcılığında, ifadesinde bozukluk ile ses bozukluğunun olmasıdır Görme Yetersizliği: Tek veya iki gözünde tam veya kısmi görme kaybı ya da bozukluğun olmasıdır. İşitme Yetersizliği: Tek veya iki kulağında tam ya da kısmi işitme kaybının olmasıdır. Bedensel Engelliler: Bedensel engelli birey, kas ve iskelet sisteminde yetersizlik, eksiklik ve fonksiyon kaybı olan kişidir. Zihinsel Yetersizlik: Zihinsel işlevler ve sosyal uyum becerilerinde kendini gösteren davranış sınırlılıklarıdır. Öğrenme Güçlüğü: Anlama, düşünme, okuma, yazma, telaffuz etme veya matematik hesapları yapmada güçlüklerle karşılaşılması durumudur. Süreğen Hastalıklar: Bir hastalığın tam olarak iyileşmeyip hastalık türüne göre değişmekle birlikte en az üç aydan fazla sürmesi durumudur.

ÖZEL EĞİTİME İHTİYACI OLAN ENGELLİ BİREYLER İÇİN SAĞLANAN EĞİTİM HİZMETLERİ

Ülkemizde özel eğitim hizmetleri illerde ve bazı ilçelerde bulunan Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı Rehberlik ve Araştırma Merkezleri (RAM) tarafından yürütülmektedir. RAM’lar tıbbi değerlendirme sürecinden sonra özel gereksinimli çocukların ve ailelerinin eğitim boyutunda ilk hizmet alacakları yerdir. Erken Çocuklukta Özel Eğitim Hizmetleri Erken Çocukluk Özel Eğitimi, 0-6 yaş arasındaki dezavantajlı bebek ya da küçük çocukların fiziksel, bilişsel, duygusal sınırlılıklarını önlemek ya da en aza indirmek ve aynı zamanda ailelerinin gereksinimlerini karşılayabilecek olanakları sağlamak için bir ekip çalışması ile yapılan kapsamlı programdır. Türkiye’de en çok bilinen ve yaygın olarak kullanılan erken eğitim uygulaması, Küçük Adımlar Erken Eğitim Programı’dır. Okul Çağında Özel Eğitim Hizmetleri Okul çağındaki engelli çocukların eğitiminde

- (1) kaynaştırma uygulamaları,
- (2) özel eğitim sınıf uygulamaları,
- (3) özel eğitim okulları sunulmaktadır.

Bu eğitim ortamları yanı sıra Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı özel eğitim kurumları da mevcuttur. Eğitim Hizmetlerinden Yararlanamayan Engelli Bireyler Eğitim hizmetlerinden doğrudan yararlanamayan engelli bireylere evde, hastanede veya bakımevlerinde hizmet verilmektedir.

ENGELLİ ÇOCUKLARA YÖNELİK ÖZEL EĞİTİMDE EĞİTİM ORTAMLARI

Türkiye’de özel eğitim hizmetleri engel gruplarına göre oluşturulmuş özel eğitim, okul ve kurumlarında gerçekleştirilmektedir. Eğitim ortamları en fazla bütünleştirici normal sınıflardan en az bütünleştirici yatılı özel eğitim kurumlarına doğru sıralanmaktadır. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) Rehberlik araştırma merkezlerinde, “Özel Eğitim Hizmetlerinden Yararlanmasında Uygun Görülen” özel gereksinimli öğrenciler için “ekip” tarafından hazırlanan programdır. Kaynaştırma/Bütünleştirme Eğitimi Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademedeki diğer bireylerle karşılıklı etkileşim içinde bulunmalarını ve eğitim amaçlarını en üst düzeyde

gerçekleştirmelerini sağlamak amacıyla akranlarıyla birlikte tam zamanlı ya da özel eğitim sınıflarında yarı zamanlı olarak yerilen eğitimidir.

ENGELLİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİNDE SOSYAL HİZMET UZMANININ ROLÜ VE SORUMLULUKLARI

Okul sosyal hizmeti uzmanlarının etkin bir sosyal gelişim çalışmasını nasıl yazacağını, işlevsel davranışsal değerlendirmeyi nasıl yürüteceklerini ve içinde pozitif davranışsal müdahale ve destek (PDMD) bulunan davranışsal müdahale planlarını nasıl uygulayacaklarını bilme sorumlulukları bulunmaktadır. İşlevsel Davranış Değerlendirmesi Ve Pozitif Davranışsal Müdahaleler Ve Destekler İşlevsel davranış değerlendirmesi (İDD) bir öğrencinin sergilediği problem davranışların öğrencinin yaşamındaki işlevini neden ortaya çıktığını anlamak için yürütölen sistematik bilgi toplama sürecidir. Pozitif davranışsal müdahaleler ve destekler (PDMD) öğrencilere, çevre ile etkileşmenin daha etkin ve arzu edilir yollarını öğrenmede yardımcı olmaktadır. Sosyal Gelişim Çalışması Çocuğun problemleri davranışlarının kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesidir. Okuldaki sosyal hizmet uzmanları aldıkları eğitim nedeni ile uyum amaçlı davranışları değerlendirmek açısından oldukça niteliklidirler.

HASSAS ÖĞRENCİ GRUPLARI YARARINA YAPILAN MÜDAHALELER

Sosyal hizmet mesleğinin birincil amacı, insanların iyi olmasını sağlamak ve tüm insanların temel insani gereksinimlerini karşılamalarına yardımcı olmaktır. Ancak sosyal hizmet uzmanları hassas ve baskı altında olan insanların gereksinimleri ve güçlendirilmeleri konusunda özel çaba sarf eder. Bazı öğrenci grupları özellikle hassastırlar. Suç işleyip ceza aldıktan sonra okula tekrar entegre edilmeye çalışılan çocuklar, gay ya da lezbiyen yönelimden dolayı zarar gören çocuklar, renklerinden dolayı zarar gören çocuklar, hassas gruplarda olan öğrenciler sınıflamasına girmektedir. Bilindiği üzere ülkemizde okul sosyal hizmeti uygulamaları henüz gelişmemiştir. Okullarda rehberlik servislerinde sadece rehber öğretmenler görev almaktadır. Ancak dünyada okullarda yaşanan sorunlarla baş etmek amacıyla okul psikososyal servisinde pek çok meslek elemanının multidisipliner bir ekip çalışması yürütmekte ve bu servislerde başta sosyal hizmet uzmanları olmak üzere pek çok meslek elemanı da çalışmaktadır.

SUÇ İŞLEYİP CEZA ÇEKTİKTEN SONRA OKULLARA YENİDEN YERLEŞTİRİLEN ÖĞRENCİLER

Suçta sürüklenen çocukların okullar ile teması 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda yer alan tedbir kararları yolu ile olmaktadır. Suçta sürüklenen çocuk, kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuktur. Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir. Bu tedbir kararları; çocuğun işlediği suç, aile özellikleri, yaşı vb. faktörler dikkate alınarak verilmektedir. Eğer çocuğun aile özellikleri uygun değilse aile çocuğun tekrar suça sürüklenmesinin önüne geçemeyecek ise koruma ve bakım tedbiri verilmekte, eğer çocuğun bakımından sorumlu aile üyeleri çocuğun davranışları ve özellikleri konusunda desteğe ihtiyaç duyuyorsa danışmanlık tedbiri, eğer çocuk herhangi bir eğitim almıyor ya da zorunlu eğitimini tamamlamış bir meslek edinmesi kendisi için uygun ise eğitim tedbiri verilmekte, madde kullanımı veya başka bir sağlık sorunu var ise sağlık tedbiri verilmektedir. Suçta sürüklenen çocuk için eğitim tedbiri verilmiş ise ülkemizde bu özellikte olan çocuklar rehberlik araştırma merkezlerine başvurmaktadır. Bu başvuru sonucu bir meslek elemanı çocuğa danışmanlık yapmakta ve okula devamını ve diğer sorunlarını takip etmektedir. Bahsedilen uygulamalar, Türkiye'de tedbir kararlarının nasıl uygulanacağı konusunda yeterince bilginin olmaması ve meslek elemanlarının bu konuda eğitilmemesi nedeniyle iyi bir şekilde yürütülememektedir. Bu anlamda öğrenci doğrudan okulda muhatap olacağı bir meslek elemanı bulamadığı için okula uyumunda pek çok sorun ile karşılaşmaktadır. Gelişmiş ülkelerde; kısa süreli ceza alan çocuklar için daha fazla sınırlayıcı ortamlardan, daha az sınırlayıcı olan ortamlara gelen gençleri okullara tam olarak entegre etmek için bazı tahliye sonrası stratejiler önemli gibi gözükmemektedir. Avrupa'da, gençlerin cezaevlerinden, doğrudan okula geçiş yerine, geçici okulların kullanılması alternatifini de savunulmaktadır. Öğrenciler okul politikalarından ve prosedürlerinden haberdar edilmelidirler ve özellikle de ihlal etmeleri durumunda uzun süreli uzaklaştırma ya da okuldan atılma ile sonuçlanacak olan sıfır toleranslı disiplin politikalarından haberdar edilmelidir ve ayrıca bu gençlerin ebeveynleri ya da velileri sorumluluklarının farkına vardırımalıdır. 1996 yılında, Genç Suçluları Islah Etme Eğitim Sistemi, Arizona Bürosu 12 ile 17 yaş arasında yer alan suça sürüklenmiş gençlerin uygun devlet okulu ya da çalışma ortamına uyum sağlanması için etkin ve verimli bir yaklaşım geliştirdi. Buna göre bu yaklaşım tam zamanlı olarak geçiş yardımcı olacak meslek elemanlarının işe alınmasını ve bu meslek elemanlarının bireyselleştirilmiş mesleki eğitim planlarının geliştirilmesi ile sorumlu kılınmasını ve bu kişilerin gençler serbest bırakılmadan en az 30 gün önce işe katılması ve gençler serbest bırakıldıklarında onlar için uygun eğitimsel ya da mesleki programları hazırlamış olmalarını gerektirmektedir. Almanya'da suça sürüklenmiş ve madde kullanım sorunları olan gençlerin rehabilite edildiği "PARCEVAL" adlı bir kurumda, çocuklar olumsuz yaşam koşulları nedeniyle zorunlu eğitimden uzaklaşmıştır ve bu çocukların tekrar örgün eğitime devam etmesi için kuruma dışarıdan öğretmenler getirilmek suretiyle şimdiye kadar kaçırılmış oldukları eğitimi tekrar yakalayabilmeleri amacıyla dersler verilmektedir. Ülkemizde çocukların eğitim tedbiri kapsamında okullar ile bağlantılarının kurulması sorumluluğu Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Rehberlik ve Araştırma Merkezlerindedir. Mahkeme kararı geldikten sonra bu merkezde çalışan psikolog, öğretmen veya rehber öğretmen çocuğun okul sistemine dâhil olması amacıyla danışmanlık

hizmeti vermektedir. Ancak bu uygulamayı, üzerinde çalışılmış ve öğrencinin eğitim sistemine adaptasyonu amacıyla ayrıntılı bir şekilde kurgulanmış bir uygulama olarak tanımlamak son derece zordur. Öğrenciye danışmanlık yapan meslek elemanları suça sürüklene çocuklara ilişkin bilgilerini ancak bu çocuklar ile çalışmaya başladıktan sonra edinmektedirler. Bununla birlikte sistemin hassas durumda yer alan çocukları kapsayıcı özelliğinin olmaması da suça sürüklenen çocukların sistemden kopmasına neden olabilmektedir.

FARKLI RENKTEN, İRKTAN, ETNİKTEN ÇOCUKLAR

Okulların farklı renkten, ırktan veya etnik kökenden olan çocuklar konusundaki politikaları, bu öğrencilerin okul başarılarını etkilemektedir. Okulun bu konudaki politikası, farklılığa karşı genel tavır ve müfredatın farklı kültürlerin gereksinimlerine ne düzeyde karşılıdığı ile belirlenmektedir. Tüm öğrencilerin kendilerini kabul gören, takdir edilen ve saygı duyulan bireyler olarak gördükleri, tüm öğrencileri hoş karşılayan ve kültürel farklılıkların önemsendiği okullar yaratmak için okul sosyal hizmet uzmanları çok kültürlü eğitimler rolünü üstlenmeli ve diğer okul çalışanlarının da bu rolü benimsemesine yardımcı olmalıdırlar. Çok kültürlü eğitimler olarak okul hizmet uzmanları tüm öğretmenler ve okul çalışanları için sürekli olarak kültürel farkındalık ve duyarlılık eğitimi sunmaktadır. Okul yılı devam ederken sosyal hizmet uzmanları yapacakları ev ziyaretlerinde kendilerine eşlik etmeleri için öğretmenleri davet edebilirler. Çok kültürlü eğitimler olarak sosyal hizmet uzmanları sınıflarda ve okul koridorlarında sergilenen resim ve posterlerde, sınıfta kullanılan ders materyallerinde ve sınıflarda öğrencilerin nasıl gruplandırıldıkları bağlamında farklı kültürel grupların ne oranda dâhil edildiklerini sürekli olarak incelemelidirler. Sosyal hizmet uzmanları ayrıca kültürel köken ile ilgili olarak yapılan bazı genellemeler ve yanlış yorumlamalar temelinde öğretmen ve öğrenciler arasında ortaya çıkacak yanlış algılamaları da takip etmelidirler. Okul kültürüne çok kültürlü eğitimin ilkelerini yerleştiren gelecek vaat eden bir program “Herkes İçin Başarı Programı”dır. Herkes İçin Başarı (SFA) dezavantajlı olarak görülen öğrencilere hizmet veren en kapsamlı bir biçimde değerlendirilmiş, ilköğretim kapsamlı bir reform programıdır. SFA; Hikâye anlatma- yeniden anlatma (StaR) okuma müfredatı, iş birliği bütünleşik okuma ve kompozisyon (CIRC), öğrencilerin var olan okuma düzeyleri ile daha iyi bir uyum sağlamak için öğrencileri daha üst ya da alt gruplara kaydırmak amacıyla testlerin kullanıldığı okuma eğitimini yeniden yapılandırmak, okuma ile ilgili yapılan değerlendirmelerde iyi performans sergileyemeyen öğrencilere bire bir eğitimin verildiği okuma programı planlamak, gerekli olması durumuna bağlı olarak ailelere hizmet sunan bir okul sosyal hizmet uzmanlarının yer aldığı aile desteği gibi beş ana bileşenden oluşmaktadır.

BİLİLEN YA DA VARSAYILAN GAY VEYA LEZBİYEN CİNSEL EĞİLİMDEN DOLAYI ZARAR GÖRME

Bilinen ya da varsayılan gay ya da lezbiyen cinsel eğilimden dolayı zarar görme günümüzde başta Amerika ve diğer pek çok ülkede (Ülkemiz de bu sıralamaya dâhildir) var olan en yaygın ön yargı temelli şiddettir. Gay erkeklerin yüzde 22'sinin ve lezbiyenlerinde yüzde 29'unun cinsel yönelimlerinden dolayı başka bir öğrenci tarafından fiziksel olarak incitildiği görülmüştür. Bu sözlü ve bazen fiziksel zarar verme kurbanların okul performansında ve zihinsel sağlıklarında yıkıcı etkiler yaratırlar. Okulda kendisini güvende hissetmeme sorununu daha da ciddi hâle getiren şey okul personelinin de gay ve lezbiyen öğrenciler hakkında olumsuz fikirlere sahip olmasıdır. Ülkemizde farklı eğilimleri olan gençler okullarda hiçbir şekilde kendilerini ifade etmemektedirler. Çok azı ancak üniversite yıllarında eğilimlerini ifade edebilmektedir. Bu nedenle okulların sadece “normal” olarak tanımlanan çocuk ve gençlere hizmet ettiğini söyleyebiliriz. Okul sisteminin kabul ettiği çocuk grubu herhangi bir sorunu olmayan, eğilimi olmayan bir grup olarak tanımlanmaktadır.

HASSAS ÖĞRENCİ GRUPLARININ OKUL BAŞARILARINI ARTIRMAK İÇİN YAPILAN MÜDAHALELER

Eğitim ortamlarında görev alan sosyal hizmet uzmanı, bir profesyonel olarak öğrenciler, aileleri, öğretmenler ve okul personeliyle çalışır. Bunun yanında okulun içinde bulunduğu sosyal çevreyi geliştirmeye yönelik hizmetler de verir (Karataş ve ark., 2014). Hassas öğrenci grupları söz konusu olduğunda okul sosyal hizmet uzmanları bireysel müdahalelerin yanı sıra okul ortamında olumlu iklim yaratmayı hedefleyen çalışmalar da yapmalıdırlar. Koruyucu, önleyici ve geliştirici çalışmalar ile sorun yaşayan öğrencileri güçlendirmenin yanı sıra çocuğun çevresine yönelik değerlendirmeler de yapılacak mesleki çalışmaların temelini oluşturmaktadır. Ülkemizde henüz tam anlamıyla okul sistemi içinde yer alamayan sosyal hizmet uzmanları okullarda yaşanan adaletsizlikler ile mücadele edememektedir. Ülkemizde önümüzdeki yıllarda okul sosyal hizmet uzmanı istihdamının gerçekleştirilmesiyle birlikte okullarda incinebilir gruplara yönelik uygulamaların da gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşacağını söyleyebiliriz.

Giriş

Genç nüfusa ulaşmada önemli bir kaynak olması nedeniyle, istenmeyen davranışlara yönelik önleme programlarının planlanması, uygulanması ve veri toplanmasına elverişli kurumlardır. Başarılı okul-temelli değişim programları bireysel değişim ve okul değişim stratejilerinin iyi bir biçimde test edilerek, standart hâle getirildiği ders planları ve öğrenci malzemelerini içermektedir. Okul temelli değişim programlarının başarısında önemli bir unsur; bireysel değişim stratejilerinin tek yönlü iletişimlerden ziyade etkileşimsel öğretim tekniklerinin kullanıldığı öğrencilerin bilgi, beceri, tavır, inanç ya da davranışlarını değiştirme yolu ile sosyal yetilerinin geliştirilmesidir. Bu bölümde okullarda şiddeti, zorbalığı, madde kullanımını, devamsızlığı, cinsel tacizi, genç kızlarda hamilelik ve cinsel yolla bulaşan hastalıkları önlemek için tasarlanmış programlar yer almaktadır. Şiddeti Önleme Programları Çatışmaları yaratıcı bir biçimde çözme programı (RCCP) Çatışmaları Yaratıcı Bir Biçimde Çözme Programı (RCCP) en yaygın bir biçimde araştırılmış okul şiddeti önleme programıdır ve kamu sağlığı uzmanları tarafından günümüzde var olan en ümit verici şiddeti önleme programlarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu program ilk kez New York'da 1985 yılında kullanılmaya başlamıştır. RCCP'nin temel amacı okulda, evde ve toplumda günlük olarak gençlerin yaşamlarını etkileyen yetişkinler aracılığıyla onlara ulaşarak sevecen ve iş birliğine dayalı öğrenme ortamlarını teşvik etmektir. İlköğretim öğrencileri arasında yaşanan şiddeti azaltmak ve önlemek amacıyla geliştirilmiş olan "Anlaşmazlıklarımızı Çözebiliriz." çatışma çözümü eğitim programı; yapıcı çatışma çözümü, empati, öfke kontrolü ve sosyal bilgi işleme kuramları üzerine temellendirilmiştir. Aile ve öğretmenlerin ilgilerini bağlamak Aile ve Öğretmenlerin İlgilerini Bağlamak (LIFT) iletişim bozukluklarını azaltmak için bireysel olarak çocukları, okulları, sınıfları, arkadaş gruplarını ve evleri hedef alan çok bileşenli bir programdır. LIFT ebeveynlerin eğitilmesini, sınıf-temelli sosyal beceri programını, oyun alanı davranışı programını ve rutin okul-ebeveyn iletişimini içeren on haftalık bir müdahaledir. Okul-ebeveyn iletişimi bileşeni her bir sınıf için telefon ve yanıt verme makinesinden oluşmaktadır. Metropolitan alanı çocuk çalışması Metropolitan Alanı Çocuk Çalışması (MACS) "çocuğun düşünmesini ve davranışını" etkilerken aynı zamanda gelişim üzerindeki temel etkileyicileri olanlar da değiştirmeye çalışır. Bu program ilkokullarda uygulanmak için tasarlanmıştır. Bu program çok kültürlü ve ekonomik açıdan dezavantajlı olan bir evren kullanılarak dikkatli ve kapsamlı bir biçimde değerlendirilmiştir. Zorbalığı önleme programı Zorbalık çocukların maruz şiddetin en yaygın biçimi olarak düşünülmektedir (Haynie vd. 2001). Zorbalığa karşı programların etkisi üzerindeki araştırmalar ne güçlü ne de kesindir (Howe, E. vd., 2006). Zorbalığı önleme programı temel bileşenleri; okul, sınıf ve bireysel düzeylerde uygulanmaktadır. Türkiye'de okullarda şiddet ve zorbalığı önlemeye yönelik birbirinden bağımsız çeşitli proje ve araştırmalar yapılmaktadır. Yine bu program hazırlanırken öncelikle ülkemizde ve dünyada uygulanan programlar değerlendirilmiş ve okul temelli bütüncül tüm okul yaklaşımının zorbalığı önlemede diğer yaklaşımlara göre daha etkili olduğu görülmüştür. Madde Bağımlılığının Engellenmesi İçin Kullanılan Programlar Okullarda uyandırıcı madde kullanımını önlemeye yönelik pek çok program kullanılmaktadır. Bu programlar aracılığıyla genellikle öğrencilere madde, alkol ve sigara kullanımının yaratabileceği olumsuz etkiler anlatılmaktadır. Aşağıda okullarda madde kullanımını azaltmaya yönelik olumlu etkisi çeşitli değerlendirmelerle ortaya çıkarılmış programlar yer almaktadır. Yaşam Becerileri Eğitimi (LST): Yaşam Becerileri Eğitimi ortaokul öğrencilerine uyandırıcı kullanma yönünde arkadaş ve medyanın baskılarına karşı koymak için gerekli motivasyon ve becerileri kazandırmak için tasarlanmıştır.

Okul Bakım Topluluk Programı: Okul Bakımı Topluluk Programı madde kullanım riskini azaltmak ve ilkokul çocukları arasında koruyucu faktörleri desteklemek için evrensel bir aile-artı-okul programıdır. Bu program öğrencilerin güçlü yanları, "topluluk hissi" veya okula bağlılık üzerinde durmaktadır. Alternatif Düşünme Stratejilerinin Geliştirilmesi (PATHS): PATH ortaöğretim öğrencileri arasında duygusal sağlık, sosyal yeterlilik geliştirilmesine karşılık saldırganlığın ve davranış problemlerinin azaltılmasını sağlamaya çalışan kapsamlı bir programdır. Tetikte Olma Projesi: Ellison ve Bell (1990)'a göre, Uyanık Olma Projesi alkol, tütün, marihuana ve diğer duman çekilen madde kullanımını önleme ya da azaltmak için tasarlanmış 14 dersten oluşan bir programdır. 2002 yılında okullarda alkol ve madde bağımlılığını önlemek amacıyla eğitim programı geliştirme çalışmalarına başlamıştır. Yurt içi ve yurt dışında yapılmış benzer çalışmalar gözden geçirilerek konu

ile ilgili geniş bir materyal taraması yapılmıştır. Öğrenciler, öğretmenler ve veliler ile odak grup çalışmaları yapılarak beklentileri, ihtiyaçları dikkate alınarak program bu yönde geliştirilmiştir. Madde bağımlılığını önlemek amacıyla anne, baba ve öğretmen eğitimi kitabı hazırlanmıştır. Eğitimlerde kullanılmak üzere “Ergenlerde Madde Kullanım Bozukluklarına Yaklaşım Kılavuzu” isimli bir kitap hazırlanmıştır. Eğitimlerde kullanmak amacıyla bir saydam seti ve eğitim kılavuzu olan “Madde Bağımlılığını Önlemede Öğrenci Eğitimi Notları Kitapçığı” hazırlanmıştır. Madde bağımlılığını önlemek amacıyla psikososyal becerileri de geliştirecek kapsamlı bir eğitim programı “Günebakan” oluşturulmuştur. Programın eğitimleri devam etmektedir. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü “Çocuk ve Ergenlerde Madde Bağımlılığı Kursu Modül Programı” okul/kurumlarında görev yapan yönetici ve öğretmenleri “Çocuk ve Ergenlerde Madde Bağımlılığı” konusunda bilgilendirmek amacıyla hazırlanmıştır. Okula Devamsızlığın Önlenmesi İçin Programlar Cinsel İstismarın Engellenmesi İçin Programlar Kime Söylersiniz? Programı: Bu program anaokulundan altıncı sınıfa kadar olan öğrencilere istenmeyen temasları bildirmeleri için bilgilendirme yapmak amacı ile tartışmalardan, resimlerden, kısa videolardan ve gelişimsel olarak uygun olan rol oynamalardan yararlanan bir programdır.

Genç Kızlarda Hamileliğin ve Cinsel Yollar ile Bulaşan Hastalıkların Önlenmesi İçin Programlar Cinsel Eğitim Programı: Bu program cinsel aktivitede bulunmayı geciktirmek ya da cinsel aktiviteyi azaltmaya odaklanmaktadır. Okulları Dönüştürmek İçin Düzenlenmiş Yenilikçi Programlar Gençler kendilerini okula ne kadar çok bağlı hissedерlerse o kadar çok sosyal davranış gerçekleştireceklerdir. Bu nedenle okulları güvenli sığınaklar hâline getirmek risk altında olan bir çocuğun olumsuz ev ve toplumsal tecrübelerini azaltmak için Okul Gelişim Programı ve Okul Dönüşümü Çevre Projesi gerçekleştirilmiştir.

Giriş

Okul danışmanı olarak sosyal hizmet uzmanlarının rolünü ve geleneksel öğretim ve davranış yönetimi tekniklerine zayıf tepkiler veren öğrencilerin gereksinimlerini karşılamada sınıf öğretmenlerine yardımcı olmada kullanabilecekleri çeşitli yollar bu üniteye ele alınmıştır. Ayrıca öğretmenlerin danışmanlığa niçin gereksinim duyduklarına ve danışmanlık esnasında oluşan ilişkilerde ortaya çıkabilecek önemli sorunlar ile danışmanın sahip olması gereken özelliklerin neler olduğuna ve sınıf içi davranış problemlerini gidermede kullanılan strateji ve programlara değinilecektir. Neden danışmanlık? Danışman rolü bağlamında okul sosyal hizmet uzmanları öğrencilerin zarar verici davranış, tavır ve davranışlarını geliştirmek için sergiledikleri çabaların farkına varılmasında öğretmenlere yardımcı olabilirler. Danışmanlığın okul sosyal hizmet uzmanları açısından en önemli sebeplerinden biri bire bir ya da küçük gruplar hâlinde gerçekleştirilen geleneksel danışmanlığın ekolojik bakış açısını yansıtmıyor olmasıdır. Ekolojik bakış açısına göre, öğrenci problemleri çocukların içsel yapılarından ziyade, öğrenci ile içinde bulunduğu çevre arasında var olan uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır (Rathvon, 1999). Bu bakış açısı bağlamında, davranışların sergilendiği çevredeki problemlerin ele alınması önemlidir. Öğrencileri diğerlerinden soyutlamak ya da onlara belirli yaftalar yapıştırmak yerine, Amerika’da bulunan okul bölgeleri okul-temelli müdahale yardım programları (IAPs) ya da öğretmen yardım timleri uygulanmaktadır (TATs). Okul sosyal hizmet uzmanları bu okul-temelli APs ve TATs’ların temel üyeleridirler. Öğretmenler Neden Danışmanlık Aramaktadırlar? Öğretmenler bilgi, beceri eksikliği ya da her ikisinin de eksik olmasından dolayı bir danışman olarak okuldaki sosyal hizmet uzmanlarının yardımına ihtiyaç duyabilmektedirler. Öğretmenlerin bir danışman aramalarının diğer bir sebebi dikkate, desteğe, onaylanmaya ya da başka bir deyişle "sırtını sıvazlayacak" birisine olan ihtiyaç olabilir. Danışmanlık rolü bağlamında okul sosyal hizmet uzmanları öğretmenlere öğrencilerin neden yanlış davranışlar sergilemekte oldukları ile ilgili bazı sebepler sunabilirler. Sınıf içi davranış problemleri ile ilgili yardım aramanın yanı sıra, öğretmenler çocuk istismarını bildirme usulleri, kanunlar ya da toplumsal kaynaklar hakkında bilgi edinmek isteyebilirler ve sosyal hizmet uzmanları da öğretmenlere bu konularda sorularının cevaplarını bulmada yardımcı olur.

Saldırganlık, Şiddet, Öğretmenlerin Rolü ve Öğretmen Danışmanlığı

Okullarda saldırganlık ve şiddeti artıran risk faktörlerinden biri de öğretmen özellikleridir. Tutarsız uygulamalara, açık olmayan kurallara ve ceza yaklaşımına sahip öğretmenler saldırgan davranışlarla daha çok kurban olarak karşılaşmaktadırlar. Yapılan araştırmalarda okuldaki şiddetle öğretmenin tutumu arasında çok yakın ilişki bulunduğunu göstermektedir. Mertoğlu vd. (2008) tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, olumsuz öğretmenlerin görev aldığı okulda, öğrencilerin şiddet algısı artmaktadır. Okul yöneticisinin davranışı, okulun imkânları, öğrencinin okula aidiyet duygusu, şiddeti etkileyen diğer faktörler arasında yer almaktadır. Araştırmacılar, okulun fiziki şartları, araç gereçleri, müfredat programı ne kadar iyi olursa olsun, eğer öğretmen yeteri kadar donanımlı değilse, iletişim becerilerine sahip değilse, sınıf yönetimini bilmiyorsa, öğrenciyi tanımıyorsa okullarda şiddet olaylarının önlenemediğini belirtmektedirler. Araştırma bulgularından biri de, öğrencilerin olumlu ve olumsuz öğretmenleri tanımlama şekilleridir. Öğretmenlerin iletişim becerilerine sahip olması yalnızca öğretmen-öğrenci arasındaki değil, aynı zamanda öğrenci-öğrenci arasındaki iletişimin de sağlıklı olmasına katkıda bulunmaktadır. Öğretmenlerin şiddete ve öğrencilerin yıkıcı davranışlarına nasıl tepki verdikleri, bu tür olayları ve davranışları nasıl algıladıkları da saldırganlık ve şiddet üzerinde büyük bir rol oynamaktadır. Öğretmenler etkin problem çözme becerileri ve iletişim becerilerine sahip olduklarında sınıfta demokratik bir ortam oluşturabilmekte ve öğrencilerin kendilerini engellenmeden ifade etmelerine olanak tanımaktadırlar. Böylece öğrenciler de kendilerini fark ettirmek için saldırgan davranışlara ihtiyaç duymamaktadırlar. Okula bağlılığı geliştirmek akademik başarıyı da beraberinde getirmekte ve öğrencilerin topluma uyumlu bireyler olarak yetişmelerine katkıda bulunmaktadır (Moeller, 2001). Bu bağlamda okullarda saldırganlık ve şiddeti önleme çalışmalarında hem farkındalık hem de bilgi ve sınıf yönetimi, problem çözme ve iletişim gibi becerileri kazanmaları böylece saldırganlığa karşı koruyucu faktörler arasında yer almaları için öğretmenlerin de çalışmalara dâhil edilmesi gerektiği söylenebilir (Yavuzer vd. 2009).

Okullarda Danışmanlık Tanımlayıcı Özellikleri

Okul ortamında danışmanlığı tanımlayan bazı özellikler vardır. Friend ve Cook (1992) ve Erchul ve

Martens (1997) başarılı danışmanlığın özünü oluşturan bazı özellikleri ortaya koymuşlardır:

1. Danışmanlık üçlüdür ve indirektir.
2. Danışmanlık süreci gönüllülüktür.
3. Gizlilik.
4. Danışmanlık tipik olarak bir uzman ilişkisi gerektirir.
5. Danışmanlık adımları ya da safhaları olan bir problem çözme sürecidir.
6. Danışmanlık etkileşimleri içinde yer alan katılımcıların paylaşılan ancak farklılaştırılmış sorumluluk ve hesap verme yükümlülükleri vardır.

Danışmanlığın ikili amacı vardır: Var olan mesleki problem hakkında danışana yardımcı olmak ve danışanın gelecekte benzer problemler ile daha etkin bir biçimde danışmanın yardımı olmaksızın başa çıkmasını sağlayacak biçimde donanımlı hâle gelmesine yardımcı olmak. Danışmanlık süreci vasıtası ile okul sosyal hizmet uzmanları var olan problemlerin yanı sıra gelecekte ortaya çıkabilecek olası problemleri ele alma da daha iyi problem çözümler olmaları yönünde güçlendirir. Rathvon (1999) bir danışmanlık süreci başlatmadan önce akılda tutulması gereken iki noktayı ortaya koymuştur. Birincisi danışma genellikle öğretmenlerin var olan iş güçlerine ilaveten daha fazla sorumluluk almaları ile sonuçlanır. İkincisi hiçbir uygulama; her öğrenci, her öğretmen ya da her durumda aynı biçimde sonuç vermez. Bu yüzden, müdahalelerin seçimi öğretmen ile danışman arasında bir iş birliği uygulaması biçiminde ya da müdahale yardım takımlarının varlığı durumunda, takım üyeleri ve ilgili öğretmenler arasında iş birliği uygulaması biçiminde olmalıdır. Öğretmenler ve yöneticiler ile danışmanlık ilişkilerine girmeden önce okuldaki sosyal hizmet uzmanları bazı tuzakların farkında olmalıydılar. Temelde sosyal hizmet uzmanları bu tuzakların farkında olarak sürece dâhil olan herkese hiçbir ayırım yapmadan en üstün yararı sağlamak için çalışmalıydılar.

Okul Takımları ve Etkin İşbirliği

Okullarda program ve hizmetlerin sunulmasında parçalı uygulamaların gerçekleşmesine engel olmak için, okullar gittikçe artan bir biçimde öğrencileri ve ailelerini etkileyen çeşitli problemleri ele almaları için takım olarak çalışan uzmanlar grubunu kullanmaya doğru yönelmektedir. Okul sosyal hizmet uzmanları okul temelli müdahale yardım programlarının (IAPs) ve öğretmen yardım takımlarının (TATs), çok disiplinli takımların temel üyeleridirler. Bu takımların bir üyesi olarak sosyal hizmet uzmanları, öğrenme problemleri, davranış sorunları ya da her ikisi de olan öğrenciler konusunda yardıma ihtiyacı olan öğretmenlere danışmanlık hizmeti verirler, sosyal değerlendirmeler yürütürler ve özümlenmiş öğrencilerin hem okulun içinde hem de dışında bireyselleştirilmiş eğitim program hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olacak çeşitli hizmetleri harekete geçirirler. Okul takımının etkinliği takım üyelerinin (okul sosyal hizmet uzmanları, okul psikologları, okul danışmanları ve diğer uzmanlar) etkin bir iş birliği gerçekleştirebildiklerine bağlıdır. Takım üyeleri birbirlerine güvenmeli, gizliliği desteklemeli ve birbirlerine karşılıklı saygı duymalıdır ve sorumlulukları paylaşabilmelidirler. Etkin iş birliğini elde etmesi nispeten kolay gibi gözükse de ancak gerçek uygulama da ulaşması oldukça güçtür. Bundan dolayı iş birliği sağlayabilmek için her bir takım üyesinin oldukça fazla zaman, enerji harcaması ve sabır göstermesi gerekmektedir.

Sınıf İçi Davranış Problemlerini Önlemek İçin Dizayn Edilmiş Olan Stratejiler ve Programlar

Danışmanlık rolünde okuldaki sosyal hizmet uzmanları sınıf içinde var olan etkin olmayan organizasyonel, yönetsel, davranışsal stratejilerin değiştirilmesi vasıtası ile rahatsız edici davranışların sınıf içinde azaltılması için etkin stratejileri seçip uygulamalarında yardımcı olabilirler. İyi Davranış Oyunu (GBG) İyi davranış oyunu (GBG) literatürde en iyi bilinen davranışsal müdahale programlarından biridir. Greenberg vd. (2000) ve Amerika Birleşik Devletleri Eğitim ve Adalet Departmanlarına (1999) göre GBG erken dönemlerde görülen saldırgan davranışları azaltmak için ilköğretim birinci sınıf öğrencileri için dizayn edilmiş olan bir sınıf- takım temelli programdır. İyi davranış oyununun (GBG) amacı bir takım rekabet stratejisi kullanarak rahatsız edici sınıf davranışlarını azaltmaktır.

Tutarlılık Yönetimi ve İş Birlikçi Disiplin

Tutarlılık yönetimi ve iş birlikçi disiplin (CMCD) şehir içindeki okullarda disiplini geliştirmek için dizayn edilmiş tüm okulu kapsayan bir programdır. CMCD'nin temel bir bileşeni sınıf yönetimi için ve öğretmen merkezli sınıfları kişi merkezli sınıflara dönüştürmek için içinde öğretmen ve öğrencilerin ortaklaşa kurallar yarattıkları sınıflar yaratmaktır. Kişi odaklı sınıflarda her bireye sınıfın yönetiminin temel bir parçası olma fırsatı sunulur. Öğretmenler kadar öğrenciler de sınıf kurallarından sorumludurlar ve onların da sürece dâhil olması davranış problemlerini azaltır. CMCD öncelikli olarak Afrika kökenli Amerikalı ve Latin kökenli öğrenciler ile Houston okullarında denenmiştir. Şiddet/ Vandalizmi Azaltmak İçin Davranış Danışmanlığı H.R. Mayer, Butterworth, Nafpaktitus ve Sulzer-Azaroff (1983)'a göre, Şiddet/vandalizmi Azaltmak için Davranış Danışmanlığı yemekhanede, oyun alanında ya da sınıfta var olan problemleri davranışların yoğunluğunu, süresini ya da sıklığını azaltmak amacı ile uygulamalı davranış analizi tekniklerinde okul çalışanlarını eğitime amaçlı 20 saatlik bir atölye çalışmasıdır.

Etkin Sınıf Yönetimi

Etkin Sınıf Yönetimi (ECM) iletişim becerilerini, problem çözme becerilerini ve geliştirme ve öğrencilerin kendilerine atfetmiş oldukları değeri yükseltme odaklı öğretmenleri hedef alan bir hizmet içi eğitim programıdır.

OKULLARIN YAPILANDIRILMASINDA EBEVEYNLERİN VE TOPLUMUN DÂHİL EDİLMESİ

Türkiye'nin son yıllardaki en önemli hedeflerinden biri eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır. Başka bir deyişle Millî Eğitim, hiçbir çocuğun geride kalmamasını hedeflemektedir. Eğitim çağındaki çocukların tamamına yakınının eğitime erişimini ve katılımını sağlamak eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması açısından yeterli değildir. Ailelerin eğitim, sosyo-ekonomik durumları çocuğa karşı tutumları, okulun içinde bulunduğu okul içi ve okul dışı sosyal çevre, çocukların ebeveynlerinin durumları, okul kaynakları okulların eğitim kalitesini ve öğrencilerin başarı durumlarını etkilemektedir. Öğrencilerin başarısını ve okul kalitesini artırmakta yeni kaynaklar yaratmak gereklidir. Bu yeni kaynaklar, aileler ve ihtiyaçlar doğrultusunda belirlenen kaynak sağlayacak toplum paydaşlarıdır. Bu durumda okul-aile-toplum iş birliğine ihtiyaç vardır. Okul çağı çocukların biyolojik, psikolojik, sosyal ve bilişsel gelişimlerinin en önemli dönemidir. Okullarda çocukların çok yönlü gelişimini desteklemek gerekmektedir. Bu çok yönlü gelişim bütüncül paradigmayı gerektirmektedir. Bütüncül paradigmaya en uygun yaklaşım ise sosyal hizmetin temel yaklaşımlarından olan ekolojik sistem yaklaşımıdır. Ekolojik sistem yaklaşımı çocukların gelişimi ve eğitimi için ilişkili olduğu tüm sistemlerle çalışmayı gerekli görür. Bu durumda çocukların çevreleri içinde çok yönlü gelişimi için okul-aile-toplum iş birliğinin gerekliliğine dikkat çekmektedir.

1. Okul-Aile-Toplum İş Birliğinin Geliştirilmesinde Sosyal Hizmet Uzmanının Rollerini:

- Okullarda aile-toplum iş birliğini geliştirmekte liderlik etmek
- Çocuğa ve ebeveynlere yönelik danışmanlık yapmak
- Problemleri olan çocuklara yönelik, okul, aile ve toplum iş birliği ile vaka çalışmaları yürütmek
- Okulda öğrencilere, ailelere ve okul personeline yönelik eğitim programları organize etmek, organizasyon için gerekli kaynakları bulmak. Kaynak bulma sürecinde toplumla iş birliğini geliştirmek
- Öğrencilerin bilişsel, biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişimlerini destekleyecek okul süreci ve okul sonrası aktiviteler düzenlemek

2. Okulların Yapılandırılmasında Aile Toplum Katılımı

Okul, aile ve toplum iş birliğinde prensipler oldukça önemlidir. Prensipler olmadan iş birliği aşamalarında karşılaşılan zorlukları aşmak veya süreci yürütmek mümkün değildir. Öncelikle iş birliği sürecinde esas olan üç temel prensip vardır. Bunlardan ilki okula aile ve toplumun katılımıdır.

Okullarda aile ve toplum katılımı altı şekilde olabilir:

- **Ebeveynlik pratiklerini geliştirmek:** Ebeveynlere çocuklarının sınıftaki ve okuldaki durumu, okulun amaçları ve öğrencilerden beklentilere ilişkin bilgi vermek, çocukların eğitim süreçlerinde ebeveynlerin zamanında ve doğru desteği vermelerini ve disiplin kurulmasını sağlayabilmek için çalıştaylar düzenlemek.
- **İletişim kurmak:** Okul, aile, toplum iş birliğini kurabilmek için ailelerle iletişim kurmak ve devam ettirmek oldukça önemlidir. Hem çocuğun yaşadığı ortama ilişkin bilgi sahibi olmak, ihtiyaçları belirlemek ve ebeveyni çocuğun sınıftaki durumuna ilişkin bilgilendirmek hem de ortak çözüm üretmede iletişim zorunludur.
- **Gönüllülük:** Okul başarısını artırmada ve okul ortamındaki davranışsal problemlerin çözümünde ebeveynler ve toplumdaki gönüllülerle iş birliği kurmak, ebeveynlerin güçlü yönlerinden istifade etmek. Ebeveynlerin zorlandıkları konularda toplum gönüllülerinden danışmanlık hizmeti almalarını sağlamak gönüllülük örneklerindedir.
- **Evde öğrenmek:** Çocukların ev ödevlerini ebeveynlerin takip etmesini ve yardımcı olmalarını sağlamaktır. Ebeveynlerin ders konusunda yardımcı olmadığı durumlarda çocukları ders çalışmaya teşvik etmek, çocuğun zorlandığı noktalarda toplumsal kaynak (ders başarısı yüksek bir arkadaş, kardeş, üst sınıflardan öğrenci, toplum merkezlerinde derslere katılım) yaratmaları konusunda teşvik etmek, yönlendirmek evde eğitimin gereklerindedir.
- **Kararlara katılım:** Okul politikalarını değerlendirme ve yeniden düzenlemede ebeveynlerin kararlara katılımını sağlamak, okulun plan program ve hedeflerine ilişkin kararlarda ebeveyn katılımını sağlamaktır.
- **Toplumla iş birliği yapmak:** Öğrencilerin problemlerinin çözümünde ebeveynleri toplumsal kaynaklarla buluşturmak, aracılık etmek, yönlendirmektir. İkinci prensip, bu katılımın nasıl gerçekleşeceğine ilişkin ekipler belirlemek, çerçevesi belli projeler dâhilinde programlar düzenlemek

ve uygulamaktır. Üçüncü prensip öğrencilerin akademik ve davranışsal gelişimlerine yönelik ölçülebilir amaç odaklı iş birlikleri geliştirmektir.

3. Okullarda Ebeveyn ve Toplum İş Birliğinin Geliştirilmesinde Temel Unsurlar

İş birliği programlarının başarılı olabilmesi için yedi temel unsur vardır. Bunlar:

- Liderlik: Her ekip; öğretmenler, yöneticiler, okul personeli, ebeveynler, toplum temsilcilerinden birer başkan seçerek liderliği paylaşmalıdır. Ayrıca tüm iş birliğini yürüten liderlik eden bir birim olmalıdır.
- Ekip çalışması: Her ekip farklı bir amaca hizmet için kurulmalı. Okulun öğrenci ve ebeveyn profili ekiplerin amaç ve niteliğini belirler. Örneğin yoksul öğrencileri desteklemek, spor, matematik, okuma, yazma, fen ve davranış geliştirme amaçlı kurulan ekipler olabilir.
- Eylem planları: Her ekip müfredatı ve okul ortamını geliştirmeye yönelik seçilmiş bir amaç doğrultusunda özel stratejiler ve projeler hazırlar. Uygulama: Her ekip, kendi amaçları ve projeleri doğrultusunda zamanı belirlenmiş aktiviteler düzenlemeli, aktivitelerin uygulama sürecine aile ve toplum katılımını sağlamalıdır.
- Kaynak yaratma: Okulun paydaşları olan toplum birimleri, kamu kurumları, vakıflar, dernekler, iş adamları, ebeveynler, proje odaklı fon sağlayan kalkınma ajansları, Avrupa Birliği gibi kurumlardan kaynak sağlamak için çalışmalar yapılması gerekmektedir.
- Eşit oranda sorumluluk üstlenme: Öğretmenler, ebeveynler ve toplum paydaşlarının temsilcileriyle ekipler düzenli toplantılar yaparak aktiviteleri planlamada ve uygulamada ortak sorumluluk yüklenmelidir. Değerlendirme: Ekipler, her uygulamayı, aktiviteyi süreçleriyle ve sonuçlarıyla değerlendirerek geliştirmeye çalışmalıdır. Tüm uygulamaların sonuçlarını test edebilecek ölçüm araçları geliştirilmelidir.

4. Okulların Yapılandırılmasında Toplum İş Birliği

Etkili bir toplum iş birliği, okulların eğitim kalitesini artıracaktır. Okulların gelişimini desteklemek için çeşitli toplum paydaşları ile çalışabilir. Bunlar:

- Şirketler: Ekonomik destek, materyal desteği, mekân desteği.
- Üniversiteler ve diğer eğitim kurumları: Stajyer öğrencilerin okul ortamında eğitimcileri ve aileleri destekleyen, iş birliğini geliştiren projelerde çalışmaları. Eğitimcilerle, ailelere ve öğretmenlere yönelik çalıştaylar ve eğitim programları düzenlemek, ortak projeler geliştirip uygulamak vb. konularda iş birliği geliştirmek.
- Kamu kurumları: Çocuk refahına ilişkin hizmetler veren kurumlar, Çalışma, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile ilişkili kurumlar, gençlik hizmetleri ile ilgili kurumlarla iş birliği geliştirilebilir.
- Sağlık kurumları: Çocukların ve ailelerin sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştıracak protokoller geliştirmek. Okul ortamında da çocukların gelişimleri, beslenmeleri, sağlık bilgisi eğitimleri, sağlık kontrolleri konularında yardım almak, iş birliği yapmak.
- Vakıf ve dernekler: Ekonomik yardım, sosyal ağları genişletmek, eğitim almak ve eğitim vermek, etütler ve özel dersler için mekân temin etmek ve gönüllülerden destek almak gibi konularda okulda planlanan projelerin amaçlarına göre ilgili sivil toplum kuruluşlarından yardım almak.
- Kültür ve sanatla ilgili kurumlar: Çocukların yeteneklerine göre eğitim almaları, bilgilenmeleri, okulda ve okul dışında organizasyonlar düzenlemek, çocukların hem katılımcı hem düzenleyiciler olarak bilgi ve becerilerinin artması konusunda iş birliği geliştirmek.
- Kalkınma ajansları: Okul ortamını güzelleştirecek, geliştirecek, eğitim ve öğretimin kalitesini artıracak projelerde hizmet alan ve hizmet veren olarak yer almak.
- Avrupa Birliği proje ofisleri: Uluslararası anlaşmalar doğrultusunda proje odaklı iş birlikleri geliştirmeye çalışmak.
- Amaçlanan projeye faydalı olabileceği düşünülen toplum bireyleri: Projelere, ekonomik, sosyal ve kültürel sermayeleri ile destek olabilecek bireylerle iş birliği yapmak.

5. Okulların Yapılandırılmasında Aile İş Birliği

Okullarda aile-toplum iş birliğinin süreçleri yedi aşamada gerçekleşebilir:

Partnerleri iş birliğine hazırlamak: Bu aşamada nereden başlamamız gerektiği sorusunu sorulur.

Öncelikle okulun öğrencilerinin hangi etnik kimliklere mensup olduklarını anlamaya yönelik, kültür haritasını çıkararak başlayabiliriz. Ailelerin gelir düzeyine ilişkin tablolar hazırlanabilir. Ailelerin eğitim düzeyi, kültür durumuna ilişkin tablolar hazırlanarak okulu çok boyutlu tanımaya olanak tanınır.

İhtiyaçları ve güçleri belirlemek: Bu aşamada tüm okul personeli, öğrenciler, aileler, toplum paydaşları ile görüşerek ihtiyaçları ve güçlü yönleri belirlemek gerekmektedir.

İhtiyaçlara ve güçlü yönlere göre amaç odaklı ekipler oluşturmak: Okul-toplum-ebeveyn iş birliğini oluşturmakta partnerlerin nasıl bir araya geleceği de önemli bir sorudur. Bu süreçte hangi ihtiyaçlara yönelik kaç ekip oluşturulacağı, okulda bu iş birliğini destekleyecek ekip arkadaşlarının kimler olabileceği belirlenmelidir. Kültürel farklılığı olan aileler için kimlerin aracılık yapabileceği belirlenmeli, iş birliğinin yönetim ekibi oluşturulmalıdır.

Birlikte proje odaklı plan ve program geliştirmek: Bu aşamada kiminle nasıl çalışacağımız sorusu

önemli bir sorudur. Belirlenen ihtiyaçlar doğrultusunda iş birliği projeleri geliştirmek. Hedef projeler için mevcut ve muhtemel partnerleri belirleyerek planlamalar yapmak gereklidir.

Eyleme geçmek: Ekip üyelerinin güçlü yönlerine göre proje için sorumluluk vermek gereklidir. Bir önceki aşamada oluşturulan aktivite planlarının zamanına göre hareket etmek gerekmektedir. Projenin sürecini ve aşamalarını düzenli olarak değerlendirmek, test etmek: Okul-aile- toplum iş birliğinin önemli unsurlarından biri yapılan aktivitelerin etkililiğini ölçmektir. Bu projelerin hem sürdürülebilirliğini hem de tekrar edilebilirliğini etkilemektedir. Bu süreçte hangi partnerin nasıl değerlendirileceğine ilişkin kriterlerin olması gereklidir. Her partnerin uygulamalarını ve uygulamaların sonuçlarını değerlendirerek tüm partnerleri bilgilendirmek ve uygulamada en başarılı partnerleri ilan ederek takdir etmek önemli bir motivasyon olacaktır.

Süreci yürütmeye devam etmek: Projeyi sürekli gözden geçirmek değerlendirme sonuçlarına göre projeyi geliştirmek. Proje ekiplerinden sürekli geri bildirim almak gereklidir. Yeni proje planları geliştirerek öğrencilerle, ailelerle ve toplum paydaşları işe paylaşmak okul-aile-toplum iş birliği açısından önemlidir.

Temel Kavramlar

Değerlendirme herhangi bir müdahalenin veya programın etkinliğini belirlemede kullanılan bir yöntemdir. Değerlendirmede süreç değerlendirmesi ile sonuç değerlendirmesi sıklıkla karıştırılmakta ve birbirinin yerine kullanılmaktadır. Süreç odaklı değerlendirmeler sosyal hizmet uzmanının ne yaptığına odaklanırken sonuç odaklı değerlendirmeler müdahalenin somut pozitif değişiklikler ile sonuçlanıp sonuçlanmadığına odaklanmaktadır. Okul sosyal hizmet uygulamasında değerlendirme hem öğrenci odaklı müdahaleler hem de sistem odaklı müdahaleler ekseninde karşımıza çıkmaktadır. Öğrenci odaklı müdahalelerin değerlendirilmesinde çeşitli yöntem ve ölçümler kullanılmaktadır. Okul sosyal hizmet uzmanları uyguladıkları müdahalelerin öğrencilerin ihtiyaçlarını karşıladığını göstermede istekli ve beceri sahibi olmalıdırlar.

Öğrenci Odaklı Müdahalelerde Kullanılabilecek Yöntemler

Sosyal hizmet uzmanlarının müdahalelerini değerlendirmede kullanabilecekleri pek çok değerlendirme tasarımı bulunmaktadır. Corcoran ve Fisher (2000) bu değerlendirme tasarımlarını deneysel tasarımlar, alan çalışmaları ve araştırmacının büyük gruplardan veri toplamasını sağlayan anketler şeklinde sınıflamaktadır. Dupper (2013) ise değerlendirme tasarımlarını dört başlıkta ele almaktadır. Bunlar: Standart Hâle Getirilmiş Anketler Hedef grupların tekrar tekrar ölçülmesini mümkün kılan güvenilir ve geçerli araçlardır. Okul Arşiv Verileri Okul sosyal hizmet uzmanları tarafından öğrenci odaklı müdahalelerin değerlendirilmesinde hazır bir biçimde kullanılabilen ölçümlerdir. Bu önemli bir ölçüm kategorisidir. Bireyselleştirilmiş Derecelendirme Ölçekleri (IRS) Bir sorunu ölçmek üzere tasarlanan ölçeklerdir. Bu ölçek türü müracaatçının içsel düşünce ve duygularının yoğunluğunu ölçmede kullanılmaktadır (Bloom vd. 1999). IRS'nin öz değerlendirme, derecelendirme ölçekleri ve hedef şikâyet ölçeği olmak üzere üç temel türü bulunmaktadır.

Davranışsal Ölçümler: Okul sosyal hizmet uygulamasında öğrencinin var olan fonksiyonunun gözlemlenmesine dayanmaktadır. Bu değerlendirme yöntemi genellikle kullanışlı ve geçerliliği yüksektir. Davranışsal ölçümler hem açık hem de örtülü davranışları dikkate almaktadır.

Tek-Sistem Tasarımı

Tek-sistem tasarımı uygulayıcının vakayı değerlendirmesi ve izlemesine olanak sağlayarak, müdahalenin işe yaramadığının belirlenmesi durumunda, müdahale şeklinin değiştirilmesine fırsat sağlayan bir tasarımdır. Tek-sistem tasarımının ilk bileşeni müracaatçının ve uygulayıcının üzerinde çalışma ihtiyacı olduğu konusunda fikir birliğine vardıkları problemin belirlenmesidir. İkinci bileşen, problemin çözümünde tercih edilecek yolun belirlenmesidir. Üçüncü bileşen ise hedeflere yönelik belirlenen tasarımın uygulanmasıdır. Tek-sistem tasarımları başlangıç aşaması ve tedavi aşaması olmak üzere ki farklı tür üzerine inşa edilir.

Başlangıç Aşaması: Başlangıç aşaması genellikle büyük A harfi ile gösterilip amacı da herhangi bir müdahale veya tedavi yokluğunda bağımlı değişkenin boylamsal profilini elde etmektir. Böyle bir tedavi öncesi zaman serisi, araştırmacı veya değerlendiriciye eğilimleri belirlemesine olanak sağlar. Bu eğilimler sürece dayalı olgunlaşma faktörleri olabileceği gibi, regresyonu düşündüren ortalama etkiler de olabilir.

Tedavi Aşaması: Tedavi aşamasının amacı; bağımlı değişkeni etkileme amacıyla birtakım müdahale ve programların uygulanması sırasında bağımlı değişkene ilişkin boylamsal bir profil oluşturmaktır. Bu aşama B ile gösterilmekte ve başlangıç aşamasına bitişik sunulmaktadır. A-B Tasarımı A-B tasarımı temel tek-sistem tasarımıdır. Tekrarlanan ölçümlerle temel aşamayı ve aynı ölçümlere devam edilen müdahale aşamasını içermektedir. Bu tasarım kapsamında, örneğin sosyal hizmet uzmanı çocuklarıyla problemler yaşayan anne ve baba görüşüp sosyal hizmet müdahalesi sonucunda önemli bir gelişme yaşanıp yaşanmadığını değerlendirme açısından önemli bir tasarımdır. Bu müdahalede önemli olan iyileşmenin hem müdahaleden kaynaklandığı hem de iyileşmeye etki eden başka faktörlerin de etkili olabileceğini düşünmektir.

Sistem Odaklı Değerlendirme

Okullar, istenmeyen davranışlara ilişkin koruyucu, önleyici ve müdahaleye yönelik programlar oluşturmada oldukça önemli bir yere sahiptir. Sosyal hizmette birçok problemin çözümünde kişileri değerlendirmenin yanı sıra, sistemlerde değişiklik yapılması gerekebilir. Sosyal Hizmet Okulları Birliği araştırma ve değerlendirmenin sosyal hizmet mesleğinde önemli yönleri olduğunu belirterek aşağıdaki ifadeyi kullanmaktadır (CSWE, 2008): Sosyal hizmet mesleğinin hedefi insanın ve toplumun

iyilik hâlini yükseltmektir. Bu hedefe, çevre yapısı ile birlikte kişi, evrensel bir yaklaşım, insan çeşitliliğine saygı, bilimsel araştırmaya dayanan bilgi, sosyal ve ekonomik adalet arayışı, insan haklarının kullanımını sınırlayan koşulların önlenmesi, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve tüm insanlar için yaşam kalitesinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar rehberlik etmektedir. Sosyal hizmet uzmanı bireyi etkileyen sistemlere yönelik müdahale ve programlar geliştirmede ve bunların işlevselliğini değerlendirmede bilgi ve beceri sahibi olmalıdır. Dupper (2013)'nin belirttiği ailelerde, okullarda, sınıflarda, mahallelerde ve toplumlarda meydana gelen değişimleri belirleyebilmek üzere kullanılabilecek sistem odaklı değerlendirme ölçeklerinden bazıları aşağıda yer almaktadır:

1. Ailevi uyumu değerlendirmek üzere kullanılan CYDS Aile Değerlendirme Ölçeği,
2. Aile bağı ve iletişimi değerlendirmek üzere Bireysel Koruyucu Faktör Endeksi,
3. Okulun örgütsel sağlığını değerlendirmede Örgüt Sağlığı Envanteri,
4. Sınıfların sosyal atmosferini değerlendirmede Sınıf Çevre Ölçeği,
5. Evde ve mahallede çocukların şiddete maruz kalmalarını değerlendirmek üzere Çocukların Toplumsal Şiddete Maruz Kalma Anketi,
6. Vatandaşların mahallelerine aidiyet duyguları ve komşuları ile aynı değerleri paylaşma Mahalle Uyumu,
7. Yaşayanların komşularına karşı tavırları (Komşuluk Tatmini)

Okul düzeyinde müdahalelerin ya da programların etkisinin değerlendirilmesinde derse girme oranları, akademik başarı, davranışları, şiddet-istismar vakaları gibi arşiv verileri kullanılabilir. Okul sosyal hizmet uzmanı belirli bir program ya da müdahalenin etkilerini değerlendirmede toplumda genç yaşta hamile kalma, suça karışma, istismar, madde bağımlılığı, intihar etme, gençler arasında evsizlik oranları gibi toplumsal düzeydeki arşiv verilerine de başvurabilir. Kapsamlı Kaliteli Programlama (CQP) Kapsamlı Kaliteli Programlama (CQP) değerlendirme sürecini açıklığa kavuşturan ve uygulayıcılara kaliteli önleme programlarının uygulanmasında değerlendirmenin değerini gösteren açık bir yaklaşımdır. Bu uygulama aşağıda belirtilen sekiz temel plan ve değerlendirme adımı ile sekiz adımın her birinden gelen bilgileri kullanma taahhüdünden oluşmaktadır:

1. Neden bir müdahale ya da programa ihtiyaç duyulmaktadır? İhtiyaç analizi toplumun ve okulun güçlü yönlerinin, varlıklarının ve kaynaklarının tanımlanmasını ve toplumun ve okulun üyelerinden mümkün olan en fazla girdiyi almayı gerektirir.
2. Programınız bilimsel bilgiyi nasıl kullanmakta ve “en iyi uygulamayı” nasıl belirlemektedir? Okul sosyal hizmet uzmanları belirli bir hedef kitle için söz konusu olan belirli bir problemin çözümünde en fazla işe yarayan program ya da müdahaleler üzerine odaklanmalıdır.
3. Bu yeni program önerilmiş olan diğer programlarla nasıl bir uyum gösterecektir?
4. Bu program ya da müdahale nasıl gerçekleştirilecek? Bu programın nasıl uygulanacağını ana hatlarını ortaya koymak şunları gerektirir:
 - a) programı gerçekleştirmek için belirli adımların tespit edilmesi
 - b) öğretmenlerin, diğer okul çalışanlarının, uygulanacak programla alakası olan diğer kişilerin, değerlendiricilerin ve bu adımların gerçekleştirilmesinden sorumlu olan diğer her türlü çalışanın rol ve sorumluluklarını tanımlamalı
 - c) programın hangi aşamalarının hangi zamanda uygulanacağını içeren bir zaman çizelgesi ortaya konulmalıdır.
5. Program ya da müdahale ne kadar iyi uygulandı? Bu adım programın dizayn edildiği gibi uygulanıp uygulanmadığını belirleyen süreç değerlendirmesine odaklanır.
6. Program ya da müdahale ne kadar iyi çalıştı? Bu adım okul sosyal hizmet uzmanlarının gerçekleştirmiş oldukları çabaların pozitif değişikliklere yol açıp açmadığını tespit etmeleri için deneysel veriler sağlar ve fon sağlayanlara sağlamış oldukları fonların gerçekten işe yarayıp yaramadığını tespit etmelerini mümkün kılar.
7. Bir sonraki sefer uygulandığında program ya da müdahaleyi geliştirmek için ne yapılabilir? Program değerlendirmesi gelecekteki planlama ve uygulamalar geliştirme fırsatları sunan bir geri bildirim mekanizmasıdır.
8. Eğer programın etkin olduğu tespit edilmişse bu programı ya da müdahaleyi devam ettirmek ya da kurumsallaştırmak için neler yapılabilir? Okul sosyal hizmet uzmanları başarılı okul programı ya da müdahalelerinin devam ettirilmemelerini sağlamanın yollarını aramalıdır.